

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

**ERGENLERDE DİNDARLIK İLE ÖZNEL İYİ OLUŞ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
(ÇARŞAMBA ÖRNEĞİ)**

Yusuf ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2017

**ERGENLERDE DİNDARLIK İLE ÖZNEL İYİ OLUŞ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ – Çarşamba Örneği-**

Yusuf ÖZTÜRK

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Muammer CENGİL

Çorum 2017

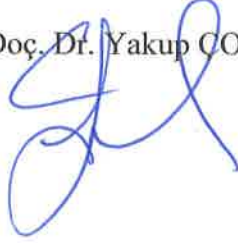
KABUL VE ONAY

Yusuf ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “*Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi – Çarşamba Örneği*” başlıklı bu çalışma 25/05/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muammer CENGİL (Başkan/Danışman)

Doç. Dr. Yakup COŞTU (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin İbrahim YEĞİN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (25 /05 /2017)

Yusuf ÖZTÜRK

ÖZET

ÖZTÜRK, Yusuf, “*Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi -Çarşamba Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2017.

Bu araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık özellikleri ile öznel iyi oluş durumları arasındaki ilişkiler çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Bu kapsamda Samsun ili Çarşamba ilçesinde liselerde öğrenim görmekte olan toplam 540 öğrenciye ulaşılarak araştırma sürecinde kullanılan veri toplama araçları uygulanmıştır. Araştırma sürecinde toplanan verilerin veri analizine uygunluğunu belirlemek için normallik testleri yapılmış ve veri setlerinin parametrik nitelik taşıdığı belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırma sürecinde veri analizi için t testi, varyans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının cinsiyet ve anne baba tutumlarına göre anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Buna karşın lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının yaş değişkenine göre bilgi ve duygu alt boyutunda anlamlı farklılaşma gösterdiği, ailenin gelir düzeyine, duygu ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma gösterdiği, herhangi bir dini gruba ait olma değişkenine göre ibadet, bilgi ve duygu alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu, dini yayınları takip etme değişkenine göre sadece etki alt boyutunda anlamlı farklılaşma olduğu, anne eğitim düzeyi değişkenine göre inanç, bilgi, duygu ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu, baba eğitim düzeyi değişkenine göre bilgi ve duygu alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu bulunmuştur.

Ayrıca, lise öğrencilerinde dindarlık ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu ve dindarlığın öznel iyi oluşu tüm alt boyutları ile pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle dindarlığın lise öğrencilerinde öznel iyi oluşu anlamlı düzeyde etkileyen önemli bir değişken olduğu ve öznel iyi oluşu artırarak yaşam doyumunu artırmayı hedefleyen çalışmalarda dindarlık değişkeninin önemli bir etmen olarak göz önünde bulundurulmasının yararlı olacağı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Din, Dindarlık, Dindarlığın Boyutu, Öznel İyi Oluş, Ergenlik, Yaşam Doyumu.

ABSTRACT

ÖZTÜRK, Yusuf. *An Examination of the Relationship between Piety and Subjective Well-Being in Adolescents - Çarşamba Case*, Master Thesis, Çorum 2017.

In this research period, the relationships between the religiousness characteristics of high school students and subjective well-being were examined according to various variables within this scope, 540 students who are studying in high schools were reached in the province of Samsun in Çarşamba and data collection tools used in the research process were applied. Normalization tests were conducted to determine the suitability of the collected data for the data analysis in the research process and it was determined that the data sets were parametric. In the context “t” test variance analysis correlation analysis and regression analysis were applied for data analysis in the research process. According to the findings obtained from the research it was found that the religiousness scores of high school students did not differ significantly according to gender and parental attitudes. On the other hand, it was found that high school student’s religiousness scores showed meaningful difference in information and effect sub-dimensions according to any religious group belonging variable and significant differences in worship, knowledge and emotion sub-dimensions.

Also, it’s found that there is significant differentiation only in effect sub-dimension according to the variable of follow-up of religious publications and significant difference in belief, knowledge, feeling and effect sub-dimensions according to parental education level variable. Furthermore, it was found that there was a positive and significant relationship between religiosity and subjective well-being in high school students. It is found that religiosity predicts subjective well-being in all sub-dimensions at a meaningful level. It can be said that subjective well-being in the high school students of religiosity is an important variable affecting the meaningful level with the movement from the obtained findings.

Key words: Religions, religiosity, dimensions of religiosity, subjective well-being, puberty, life satisfaction.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	5
1.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	5
1.7. TANIMLAR.....	5
1.7.1. Dindarlık.....	5
1.7.2. Öznel İyi Oluş.....	6
1.7.3. Ergenlik Dönemi.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. DİNİN TANIMI.....	7
2.2. DİNDARLIK.....	10
2.2.1. Dindarlığın Boyutları	15
2.2.2.1. İnanç Boyutu	17
2.2.2.2. İbadet Boyutu	17
2.2.2.3. Bilgi Boyutu	18
2.2.2.4. Tecrübe (Duygu) Boyutu	18
2.2.2.5. Etki Boyutu	19
2.2. DİNDARLIK YÖNELİMLERİ / DİNDARLIK TİPLERİ	20
2.3. ÖZNEL İYİ OLUŞ	24
2.4. ÖZNEL İYİ OLUŞ VE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	24
2.5.ÖZNEL İYİ OLUŞ KURAMLARI.....	29

2.5.1. Erek Kuramı.....	29
2.5.2. Etkinlik Kuramı	31
2.5.3. Uyum Kuramı	32
2.5.4. Aşağıdan Yukarı ve Yukarıdan Aşağı Kuramı	33
2.5.5. Çok Yönlü Uyuşmazlık Kuramı	34
2.6. ÖZNEL İYİ OLUŞU ETKİLEYEN ETMENLER.....	35
2.7. ERGENLİK DÖNEMİ	37
2.7.1. Ergenlik Dönemi Bedensel Gelişim.....	38
2.7.2. Ergenlik Dönemi Sosyal Gelişim.....	38
2.7.3. Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim	39
2.7.4. Ergenlik Dönemi Kişilik Gelişimi	40
2.7.5. Ergenlik Dönemi Ahlak Gelişimi	40
2.7.6. Ergenlik Dönemi Bilişsel Gelişim	40
İKİNCİ BÖLÜM	42
YÖNTEM	42
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	42
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	42
Araştırmanın örneklemeine ilişkin demografik bilgiler aşağıda sunulmuştur.	45
Tablo 3.1. Örneklemin cinsiyete ilişkin dağılımı	45
Tablo 3.2. Örneklemin yaşa ilişkin dağılımı	45
Tablo 3.3. Örneklemin gelir düzeyine ilişkin dağılımı.....	46
Tablo 3.4. Örneklemin Anne eğitim durumuna ilişkin dağılımı	46
Tablo 3.5. Örneklemin Baba eğitim durumuna ilişkin dağılımı	47
Tablo 3.6. Örneklemin anne tutumuna ilişkin dağılımı	47
Tablo 3.7. Örneklemin baba tutumuna ilişkin dağılımı	48
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	48
3.3.1. Dindarlık Ölçeği.....	48
3.3.2. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği.....	49
3.4. VERİ ANALİZİ VE İŞLEM	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	51
BULGULAR.....	51
Tablo 4.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular.....	51

Tablo 4.2. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular	52
Tablo 4.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular.....	54
Tablo 4.4. Dini Gruba Ait Olup Olmama Değişkenine İlişkin Bulgular	56
Tablo 4.5. Dini Yayınları Takip Edip Etmeme Değişkenine İlişkin Bulgular.....	57
Tablo 4.6. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	59
Tablo 4.7. Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular.....	61
Tablo 4.8. Anne Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular.....	63
Tablo 4.9. Baba Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular	65
Tablo 4.10. Korelasyon Analizi Sonucu	66
Tablo 4.11. Dindarlık ve Öznel İyi Oluşa İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu	67
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	69
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	69
5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	69
5.1.1. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Cinsiyetlerine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	69
5.1.2. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Yaşlarına Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?.....	69
5.1.3. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Ailenin Gelir Düzeyine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	70
5.1.4. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Herhangi Bir Dini Gruba Ait Olma Durumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?.....	71
5.1.5. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Herhangi Bir Dini Yayını Takip Etme Durumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?.....	71
5.1.6. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Anne Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	72
5.1.7. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Baba Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	72
5.1.8. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Anne Tutumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	73
5.1.9. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Baba Tutumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?	74

5.1.10. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları İle Öznel İyi Oluş Puanları Arasında Anlamlı İlişki Var mıdır?	74
5.1.11. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Öznel İyi Oluşun Anlamlı Bir Yordayıcısı mıdır?	75
5.2. ÖNERİLER	77
KAYNAKÇA	79
EKLER	89

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Örneklemin cinsiyete ilişkin dağılımı	45
Tablo 3.2. Örneklemin yaşa ilişkin dağılımı	45
Tablo 3.3. Örneklemin gelir düzeyine ilişkin dağılımı	46
Tablo 3.4. Örneklemin Anne eğitim durumuna ilişkin dağılımı	46
Tablo 3.5. Örneklemin Baba eğitim durumuna ilişkin dağılımı	47
Tablo 3.6. Örneklemin anne tutumuna ilişkin dağılımı	47
Tablo 3.7. Örneklemin baba tutumuna ilişkin dağılımı	48
Tablo 4.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular	51
Tablo 4.2. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular	52
Tablo 4.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	54
Tablo 4.4. Dini Gruba Ait Olup Olmama Değişkenine İlişkin Bulgular	56
Tablo 4.5. Dini Yayınları Takip Edip Etmeme Değişkenine İlişkin Bulgular	57
Tablo 4.6. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	59
Tablo 4.7. Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular	61
Tablo 4.8. Anne Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular	63
Tablo 4.9. Baba Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular	65
Tablo 4.10. Korelasyon Analizi Sonucu	66
Tablo 4.11. Dindarlık ve Öznel İyi Oluşa İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu	67

ÖNSÖZ

Din, şüphesiz insan hayatının bütününe etki eden, yaşayışını şekillendiren bir olgudur. Dini normlar, ritüeller, kurallar insanın doğumundan ölümüne kadar bütün hayatına nüfuz eder. Dindarlık ise dinin, insan hayatına ne kadar nüfuz ettiği ile ilgili bir kavramdır. Öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bir insanın, yaşam doyumunu yüksek algılaması, çoğunlukla olumlu duygulanım içinde olması ve nadiren üzüntü, keder, öfke gibi olumsuz duygular yaşamaması beklenir. Öznel iyi oluş düzeyi düşük olan bir kişinin ise yaşamında doyum almaması, hoş duygulardan çok; öfke, tedirginlik, gerginlik, kaygı, depresyon gibi olumsuz duyguları yaşamaması beklenir.

Bu kapsam da insanın kişiliğine, karakterine, söz ve davranışlarına, yaşam biçimine etki eden dinin, öznel iyi olma durumuna bir etkisi olup olmadığı merak konusudur. Bu araştırmada insanın tüm yaşantısına etki eden dindarlık ile öznel iyi oluş arasında bir ilişkinin olup olmadığı, varsa ne tür bir ilişki olduğu araştırılmaktadır.

Bu araştırma konusunun belirlenmesinde, hazırlanmasında ve sonuçlandırılmasında kısaca; her aşamasında desteğini bir an olsun eksik etmeyen, akademik hayata başladığım günden bu yana yönlendirici yönüyle çaba gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Muammer CENGİL' e, yine bu çalışmanın her aşamasından desteğini esirgemeyen ve beni her daim, destekleyen, yönlendiren ve motive eden değerli fikirleriyle yapılan bu çalışmada emeği olan değerli dostum ve çocukluk arkadaşım Doç. Dr. İsmail SEÇER'e, tezin düzenlenmesinde emeği bulunan çok değerli öğretmen arkadaşım Hasan ÇEKİÇ'e, mesai arkadaşım Ahmet YÜCEL'e bana olan desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen ve bu çalışmaya olan katkısıyla değerli eşim Meryem ÖZTÜRK, çocuklarım Sami Yusuf ve Neva Meryem'e şükranlarımı sunarım.

Yusuf ÖZTÜRK

Çorum 2017

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU

Bireylerin sahip oldukları inançlarının günlük yaşamlarından, gelecek beklentilerine kadar birçok hususu etkilemesi muhtemeldir. Tarih boyunca insanlar çok değişik dini inanç sistemleri geliştirmiş veya inanmış olmakla birlikte bu dini inanç sistemlerinin, insanların gerek günlük yaşamları üzerinde gerekse de kişiler arası ilişkileri ve ölümden sonra ki yaşama bakış açıları başta olmak üzere çok değişik hususlarda etkili olmuştur. Din, insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan bir kurum, değer biçme ve yaşama tarzı; yaratıcıya isteyerek bağlanma, ona inanma ve ona uygun iradi faaliyette bulunma olgusudur.

Dini inançlara bağlılık düzeyi şeklinde ele alınabilecek olan dindarlık Beşer, tarafından bir kutsala inanan, inançları gereği işler yapan ve dinî bir grubun üyesi olan kimse olarak tanımlanmaktadır (Beşer, 2011: 28-31). Dolayısıyla bir dine mensup olan ve o dinin inanç sistemlerine bağlılık gösteren ve dini bir grup içerisinde yer alan insanlar bir nokta da dindar olarak tanımlanabilmektedir. Dini bir inanç sistemine ait olmak ve bu dini inanç sisteminin ortaya koymuş olduğu değerleri benimseyerek hayata geçirmeye çalışmak bireyin yaşamını, mutluluğunu ve öznel iyi oluşunu doğrudan etkileyebilmektedir. Dindar kişilerin olumsuz durumları sahip oldukları inançlarla temellendirmesi onların bu durumlarla başa çıkmalarını, dolayısıyla kendilerini öznel olarak daha iyi hissetmelerine önemli katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

İlgili alan yazında bireylerin öznel iyi oluşlarını etkilemesi muhtemel değişkenler arasında dindarlık önemli bir yer tutmaktadır. Din bireylerin hayata daha fazla olumlu duygularla bağlanmasını, yaşamlarını zenginleştirmesini ve yaşam tatminlerini artırmayı amaçlayan önemli sistemlerden biri olarak ele alınacak olduğunda öznel iyi oluş kavramı ön plana çıkmaktadır. Günümüzde pozitif psikolojinin temel kavramlarından biri olarak görülen öznel iyi oluş, bireylerin kendi yaşamlarını değerlendirme biçimlerine odaklanan bir kavram olarak görülebilir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010; 189-203). Bu anlamda öznel iyi oluş bireylerin yaşam doyumları ve olumlu-olumsuz duygularına ilişkin olarak yaptıkları genel bir değerlendirme olarak

tanımlanabilir. Diener'in tanımına göre öznel iyi oluş, bireyin bilişsel ve duyuşsal olarak kendi yaşamını değerlendirmesidir (Diener, 1984: 871). Bu değerlendirme sonucunda bireyin vardığı sonuç (olumlu ya da olumsuz), iyi oluş durumu hakkında bilgi vermektedir (Diener, 2000: 185-218). Weston, ise öznel iyi oluş için "mutluluk veya yaşam doyumu" terimlerini kullanmaktadır (Weston, 1999: 14-53). Lucas ise öznel iyi oluşu "bireyin perspektifinden iyi olma hali" olarak tanımlamaktadır (Lucas ve Diener, 2004: 30).

Satan'a göre bir bireyin öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olmasının olumlu duyguların olumsuz duygulardan daha fazla yaşanmasının ve kişinin kendi yaşamına ilişkin olarak yapmış olduğu bilişsel ve duygusal yargılarının olumlu olmasına bağlamaktadır. Başka bir deyişle bireyin olumlu duyguları hayatında ağır basıyorsa ve birey kendi yaşamına ilişkin olarak pozitif bir bakış açısına sahip ise eğer öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Buna ek olarak öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bir bireyin korku, kaygı, öfke, üzüntü, nefret ve suçluluk gibi duygulardan da olabildiğince sıyrılması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü olumsuz nitelik taşıyan bu duyguların bireyin psikolojik yapısında bir gerginliğe sebep olması ve dolayısıyla hoş olmayan duygulara, düşüncelere ve sonuç olarak hoş olmayan işlevsiz tepkilere sebep olması nedeniyle öznel iyi oluş üzerinde olumsuz etki bırakması muhtemeldir (Satan, 2014: 7).

Bireyin öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olması onun genel yaşamına doğrudan etki edebilmekte ve birey yaşamdan ve yaşadıklarından daha fazla keyif alabilmektedir. Bu noktada dini inanç sistemleri ile öznel iyi oluş kavramının örtüştüğü ve paralellik gösterdiği söylenebilir. Çünkü dini inanç sistemlerinin temel amacının kişilerin olumsuz durumları sahip oldukları inançlarla temellendirerek bu durumlarla etkin olarak başa çıkmalarını, dolayısıyla kendilerini daha iyi hissetmelerine yardım etmek olduğu düşünüldüğünde dindarlığın bireylerin öznel iyi oluşları bakımından önemli bir kavram olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak dindarlık ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü bir ilişki olacağı varsayımı bu araştırmanın temel motivasyon kaynağıdır. Araştırmanın ikinci temel motivasyon kaynağı ise Türkiye'de lise öğrencilerinin dindarlık özellikleri ve öznel iyi oluş düzeylerini ele alan yeterince çalışmanın olmadığı görülmüş olması ve bu

alanda henüz yeterince bir bilgi birikiminin oluşmadığına kanaat getirilmiş olmasıdır. Buradan hareketle bu araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi ve dindarlığın lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları üzerinde ki yordayıcı etkisi araştırmanın temel çalışma konusunu oluşturmaktadır.

İlgili alan yazına ilişkin olarak verilen bilgiler doğrultusunda bu araştırmanın problem cümlesi “Lise öğrencilerinin dindarlık puanları cinsiyet, yaş, sosyo ekonomik durum, anne baba eğitim düzeyi, anne baba tutumları, herhangi bir dini gruba ait olma ve herhangi bir dini yayını takip etme durumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermemekte midir ve dindarlık öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı mıdır?”

1.2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

Araştırma sürecinde aşağıda alt problem olarak verilen sorulara cevap aranmıştır.

Alt Problem 1. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 2. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları yaşlarına göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 3. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 4. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları herhangi bir dini gruba ait olma durumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 5. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları herhangi bir dini yayını takip edip etmeme değişkenine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 6. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 7. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 8. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları anne tutumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 9. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları baba tutumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Alt Problem 10. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

Alt Problem 11. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı ergenlerin öznel iyi oluşları üzerinde dindarlığın yordayıcı rolünü belirlemektir. Günümüz yaşam koşulları içerisinde ergenlik döneminin gelişimsel olarak sıkıntılı bir süreci kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda öznel iyi oluşu etkileyen çok sayıda değişken olması muhtemeldir. Bu çalışma kapsamında ergenlerin dindarlık düzeylerinin öznel iyi oluşlarını yordayıp, yordamadığı ve eğer yordayıcı bir role sahip ise bunun ne düzeyde olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Araştırma kapsamında dindarlığın öznel iyi oluşu pozitif yönde yordadığı hipotezi test edilecektir. Ayrıca lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının cinsiyetlerine, yaşlarına, sosyo ekonomik durumlarına, anne baba eğitim düzeyine göre ve anne baba tutumlarına göre, herhangi bir dini gruba ait olma değişkenine ve herhangi bir dini yayını takip etme durumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği incelenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İlgili literatür incelendiğinde gerek ergenlerde gerekse yetişkinlerde dindarlığı ele alan çok sayıda çalışma olduğu görülmüş ancak dindarlığın ergenlerde öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı rolünü ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu araştırmanın temel motivasyon kaynağı da dindarlığın öznel iyi oluş arasındaki rolünün Türkiye’de henüz yeterince ele alınmamış olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilecek olan bulgular doğrultusunda ergenlerin öznel iyi oluşlarını etkileyebilecek önemli bir değişken olarak dindarlığın ortaya konulması ve bu bulgulardan hareketle alan uzmanlarına, ilgililere ve ailelere önemli bir bilgi kaynağı sunulması planlanmaktadır. Elde edilecek olan bulgularda dindarlığın öznel oluşun güçlü bir yordayıcısı olduğunun belirlenmesi durumunda ergenlere ailelerin ve toplumun yaklaşımı noktasında önemli

bir nitelik olarak dindarlık değişkeninin ortaya çıkacağı ve bu bağlamda çeşitli öneriler geliştirilebileceği söylenebilir.

1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu araştırmada sürecinde araştırmanın sorularına yine araştırmanın amaçları doğrultusunda cevap aranırken aşağıda ki varsayımlar göz önünde bulundurulmuştur.

1. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
2. Ulaşılan örneklem sayısının araştırma evrenine genelleme yapmaya yeterli olduğu varsayılmıştır.
3. Ulaşılan örneklem büyüklüğünün % 99 güven aralığında araştırma evrenini temsil ettiği varsayılmıştır.
4. Katılımcıların ölçme araçlarını içtenlikle ve doğru bir şekilde cevapladıkları varsayılmıştır.
5. Kullanılan ölçme araçlarının ölçülmek istenilen psikolojik yapıları ölçme de yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

1. Bu araştırma Samsun'un Çarşamba ilçesinde liselerde öğrenim görmekte olan öğrencileri kapsamaktadır.
2. Araştırmanın bulguları sadece bu evren üzerine genellenebilmektedir.
3. Araştırmanın bulguları kullanılan araştırma yönteminden elde edilen bulgular ile sınırlıdır.
4. Araştırma 2016-2017 eğitim öğretim yılında toplanan veriler ile sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

1.7.1. Dindarlık

Beşer, tarafından dindarlık, bir kutsala inanan, inançları gereği işler yapan ve dinî bir grubun üyesi olan kimse olarak tanımlanmaktadır (Beşer, 2013). Dolayısıyla bir dine mensup olan ve o dinin inanç sistemlerine bağlılık gösteren ve dini bir grup

içerisinde yer alan insanlar bir nokta da dindar olarak tanımlanabilmektedir. Dini bir inanç sistemine ait olmak ve bu dini inanç sisteminin ortaya koymuş olduğu değerleri benimseyerek hayata geçirmeye çalışmak bireyin yaşamını, mutluluğunu ve öznel iyi oluşunu doğrudan etkileyebilmektedir. Dindar kişilerin olumsuz durumları sahip oldukları inançlarla temellendirmesi onların bu durumlarla başa çıkmalarını, dolayısıyla kendilerini öznel olarak daha iyi hissetmelerine önemli katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.7.2. Öznel İyi Oluş

Günümüzde pozitif psikolojinin temel kavramlarından biri olarak görülen öznel iyi oluş, bireylerin kendi yaşamlarını değerlendirme biçimlerine odaklanan bir kavram olarak görülebilir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010; 189-203). Bu anlamda öznel iyi oluş bireylerin yaşam doyumları ve olumlu-olumsuz duygularına ilişkin olarak yaptıkları genel bir değerlendirme olarak tanımlanabilir (Diener, 1984: 871). Diener'in tanımına göre öznel iyi oluş, bireyin bilişsel ve duyuşsal olarak kendi yaşamını değerlendirmesidir. Bu değerlendirme sonucunda bireyin vardığı sonuç (olumlu ya da olumsuz), iyi oluş durumu hakkında bilgi vermektedir (Diener, 2000: 185-218). Weston ise iyi oluş için "mutluluk veya yaşam doyumu" terimlerini kullanmaktadır (Weston,1999: 14-53). Lucas ise öznel iyi oluşu "bireyin perspektifinden iyi olma hali" olarak tanımlamaktadır (Lucas ve Diener,2004: 30).

1.7.3. Ergenlik Dönemi

Birey hayatı boyunca devamlı değişim ve ilerleme içindedir. Ergenlik dönemi, bu ilerlemenin en önemli dönemini oluşturmaktadır. Çocuklukla olgunluk arasında bulunan ergenlik döneminin, cemiye ve bireye göre farklı özellikler göstermesi nedeniyle bir tanımda bulunmak zordur. Ergenlik dönemiyle alakalı günümüze kadar birçok tanım yapılmıştır (Dinçer, 2008: 3). Çocukluktan olgunluğa geçiş evresi olan erenlik, yeni davranış ve görevlerin tecrübe edildiği, kişide biyolojik ve sosyal olarak kalıcı değişikliklerin olduğu anlaşılması zor bir dönemdir (Cansever, 2013: 193).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle din, dindarlık, öznel iyi oluş ve ergenlik kavramları açıklanarak, dindarlığın, öznel iyi oluşun ve ergenlik döneminin alt boyutları hakkındaki görüşler aktarılarak bu dönemlerle ilgili özellikler ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

2.1. DİNİN TANIMI

Din kelimesinin kökenine indiğimizde Latince “*religare*” kökünden geldiği, anlam olarak Tanrı’ya saygı, korku ve Tanrı’ya bağlılığın simgesidir (Adıvar, 2012: 21).

Alan yazın incelendiğinde din hakkında çok farklı tanımlar yapıldığı görülmüştür (Sezen, 1998: 29). Din; sosyoloji, psikoloji, felsefe, dinler tarihi ve teoloji disiplinleri içerisinde farklı biçimlerde tanımlanmıştır (Sezen,1998: 30). Din teolojik tanımlarda, yüce bir varlığa olan inanç olarak temel alınmıştır (Cox, 2004: 18-19). Psikolojik tanımlarda baktığımızda ise insanların içinde buldukları duygu ya da his temel alınarak açıklama yapılmıştır (Cox, 2004: 22).

Din tanımlarına baktığımızda, bu konuda bir çeşitliliğin olduğunu, pek çok din tarifinin yapıldığını görmekteyiz. Bu çeşitliliğin sebebi dinin mahiyetinden ziyade, boyutlarından hangisinin daha çok önemsendiğiyle ilgilidir (Yaparel,1987: 414). Bir başka sebep de, şu ifadelerde gizlidir: “dini, açıklamaya ve incelemeye çalışan her disiplin kendi yöntemine uygun bir din tanımı üzerine araştırmasını yapmaktadır. Bir psikologa göre, din yaşantılar sonucunda edinilmiş tecrübe; bir sosyoloğa göre kolektif bir bilinç; bir kelamcıya göre ise, rasyonel bir mantıkla savunulan sistem olarak görülür” (Aydın,1992: 5).

Koç ise dini, insanlık tarihi kadar eski olan ve bireyin yaşamında önemli işlevleri bulunan, bireyin hem kutsallar ile ilişkisini hem de aidiyetini belirleyen ve bu aidiyetten kaynaklanan hususları yaşamına aktarma biçimlerini etkileyen bir olgu olarak tanımlamıştır (Koç, 2009: 476).

Draz'a göre din kelimesi "bağlılık" kelimesi ile ilişkilidir (Draz, 19??: 37). Kutub'a göre din, insanın fitratında vardır ve fitrata uygun bir tarzda gelişerek ilerler (Kutub, 1992: 89-90).

Modern Batı düşüncesinde din; aşkın (transandantal) bir varlığa bağlanmak ve boyun eğmek olarak açıklanır. İdeolojiler ve dünya görüşlerini de kapsamına alan bir anlam genişliğinde düşünülür (Sönmez, 2008: 21).

W. James, dinin duygusal boyutuna dikkatleri çekerek; "Kişinin kendi iradesi ile kabul ettiği, ilahla iletişim durumundaki yaşantıları, tecrübeleri ve davranışları olarak tanımlamaktadır. (Günay, 2000: 197). Tylor'a göre ise din, ruhsal varlıklara inançtır (Günay, 2000: 196-197).

Otto'ya göre din, bir kutsala inanmak ve onunla bağlantı kurmak için yapılan davranışlardır. Kutsal ise, insanı aşan ve onda tazim ve saygı uyandıran varlıktır (Pazarlı, 1982: 30). Ona göre dinin özü, derinden hissedilen, bazen insanı titreten, korkuya boğan, onda hiçlik duygusu yaratan, bazen de büyüleyip hayretler içerisinde bırakan eşi ve benzeri olmayan anlamına gelen bir *numinous* tecrübesidir (Tüzer, 2006: 52).

Fromm'a göre ise din, bir topluluk tarafından kabul edilen ve grubun bireylerine kendilerini adayabilecekleri bir amaç sunan; ortak bir davranış biçimi kazandıran sistemler bütünü olarak tanımlar (Fromm, 1993: 45-46).

İnsanın dini; Tanrı inancı, zarar vericilik, başarı, sevgi veya para olabilir. Fromm için önemli olan kişilerin yöneldiği nesne veya düşünsel sistem değil; bunların insanın gelişimini destekleyip desteklemediğidir (Fromm, 1993: 50-51).

Glock ve Stark dini veya toplumların kutsal olduğuna inandıkları şeyi, en son anlamıyla ilgili sorunlar üzerinde yoğunlaşılın inançlar, simgeler, ölçüler ve uygulamalardan oluşan kurumlaşmış bir sistem olarak tanımlar (Mehmedoğlu, 2004: 30-40).

Özbydar, insanın mutlu olabilmesinin çevresiyle uyumu ile orantılı olduğunu; ilim, sosyal organizasyonlar ve zekânın bizlere bazı alanlarda nasıl uyum sağlayacağına ön gösterebileceğini; fakat tasavvur edilemeyen, karmaşık bir sır

olarak kalan tabiatın bazı yönlerine ancak din yolu ile ulaşabileceğimizi ve bu yol ile uyum sağlayabileceğimizi belirtir (Özbydar, 1970: 5).

Armaner, dinin hem kişileri hem de aynı iş birliği içerisinde olan insanlara tesir eden manevi bir kuruluş olduğunu belirtmiştir. Karmaşık bir bütün içerisinde olan bu etkiyi tamamen soyutlamak mümkün değildir. Din, biyolojik koşullarla beraber hayatın ekonomik, psikişik, sosyal, siyasal ve fizikî ortamıyla iç içe geçmiş bir haldedir (Armaner, 1973: 71).

W.Newton Clark dini, Tanrı'nın insan ruhunda yaşaması olarak tanımlar (Birand, 1959: 132). Frankl'a göre ise din, bireyin yaşamında ilişkisi bulunan parlaklığını koruyan bir durumdur, kişi bu durumun bilincinde olmayıp, dışa vurmayabilir. Dışa vurumun olmaması dini tesirin olmadığı anlamı içermez. (Bahadır, 2000: 473).

P. Tillich'te din, insan ruhundaki mananın anlam kazanmasıdır. Mana, insanın anlam dünyasında zirveye ve ebediyete ulaştırılan dini görünüşlerin ifadesidir. En geniş ve kapsamlı anlamıyla din, ebedi ve ulvi ilgilerin kendisidir. Ebedi ve ulvi olan bu duygular, birey ruhunda varolan yaratıcı fonksiyonlarında kendisini gösterir. Din kişinin manevi yaşantısında konu olan manadır (Kayıklık, 2000: 1).

Din insanın fitratı gereği sahip olduğu duygu, düşünce, akli ve davranış gibi tüm yeti ve yetilerine hitap eder (Peker, 1990: 93-124). Dolayısıyla din insana özgü olan duygu, davranış ve düşüncelerinin üzerinde bir etkiye sahip olmakla beraber aynı zamanda dini, bazı kaygı ve tasalardan arınmak ve kurtulmak veya bir takım duygu ve düşüncelerini tatmin etmek için bazı dini ritüelleri yerine getirerek dini görevlerini yerine getiriyormuş gibi görmek oldukça yanlış bir davranıştır.

İkbal'e göre, dini yaşama biçimi insanın tüm ruhsal işlevleri ortak bir biçimde iş görürler; din ne sadece bir düşünce, ne sadece bir duygu ve ne sadece uygulamadan ibarettir. İnsanı insan yapan kişiliğinin bütününe bir ifadesi olarak görmektedir (İkbal, 1964: 18).

Bireyin yaratılışında büyük bir öneme sahip olan din, kişinin günlük yaşantısındaki davranışlarına ve hissiyatına etki etmemesi mümkün değildir. Kişinin dini inançları ve tutumları, bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerini, ahlaki bakımdan tutumlarını ve kararlarını az ya da çok etkiler. Böylece kişiliğimizin sonradan

kazanımları olan ve daha çok sosyal çevrenin etkisiyle gelen, kültürel belirtileri işaret eden mizacın oluşmasında ve şekillenmesinde dinin çok mühim bir yönü ve tesiri şüphesiz yok sayılmayan bir gerçektir (Uysal, 1996: 118).

2.2. DİNDARLIK

Araştırmacıların dindarlık tanımlarına baktığımızda herkes için genel geçer bir dindarlık tanımının olmadığını görürüz. Bu durumun nedenlerini:

1. Çeşitli disiplinlerin hem kendi içlerinde hem de diğer disiplinlerden bağımsız olarak din ve dindarlığı tanımlama çabası içerisinde olmaları;
2. İnsanların din anlayışlarının, farklı ölçü, tutum ve eylemlere verdiği değere göre önemli bir miktarda değişim göstermesi,
3. Dini yaşantının, farklı kültürel veya sosyo-ekonomik çerçevede yer aldığından dolayı bazı çevrelerde birbirine göre farklılık göstermesi bu bağlamda, çok çeşitli davranışların birer dindarlık göstergesi sayılmalarıdır (Mehmedoğlu, 2004: 30-37).

Din Psikolojisinin temel konularından biri olan dindarlık konusuna baktığımızda teolojik kökenli olarak çalışan araştırmacılar ile psikolojik kökenli olarak çalışan araştırmacıların yapmış oldukları tanımlar arasında bir farklılık söz konusudur. Bu tanımlardan bazılarını bakacak olursak;

Psikanalizm ekolünün kurucusu olan Freud'a göre din insanın dünyaya geldiği andan itibaren kâinatın büyüklüğü karşısında duymuş olduğu korku ve çaresizlik duygusunun oluşturduğu bir yanılgı olduğunu ifade eder. Dindarlığı ise bu yanılgı biçimine bağlı olarak kişinin sergilediği davranışların tümü olarak değerlendirir (Bahadır, 2002: 117).

Himmelfarb'a göre dindarlık, bireyin ait olduğu dine özgü ritüellerle alaka, itikat ve etkinliklerle ilgili olma düzeyi biçiminde tarif etmiştir. Roof'un dindarlık tarifine baktığımızda ise tabiatüstü ve erdemli, değer ve ölçülere bağlı ferden itikat ve tutumlarının hem müesseseleşme ve hem de müesseseleşmeme biçiminde tanımlamıştır (Yıldız, 2002: 57).

Dindarlığı yaşamın manası olarak tarif eden Logoterapinin kurucusu Frankl, “Dindar olmak demek yaşamın manasını sorgulayabilmektir” diyen Einstein ve “Dindar yetişmek demek var oluşumuzun manasına yönelik güvenilir bir sorgulamayı gerektirir” diyen Paul Tillich’ in fikirlerini dikkate alarak dindarlığı daha çok varoluşsal bir çerçevede ele almıştır (Bahadır, 2002: 117).

Dindarlık, bireyin inancını kendi yaşam biçimine uyarlaması ve dinselliği hayatına aktarış biçimleri hem kişiden kişiye hem de dinden dine farklılık gösterebilen bir olgudur. Aynı dine tabi olan farklı dindarlar olabileceği gibi, aynı dine tabi olup değişik fikirleri dile getiren ve savunan öğretilerin oluşturduğu dini tipolojilerin olduğu da bilinmektedir. Bu nedendir ki dinin net bir tanımını yapmak ne kadar zor ise buradan yola çıkarak dindarlığın da net bir tanımını yapmak o kadar zordur (Koç, 2010: 218).

Koç’a göre dindarlık dinin bireyin yaşamına etki biçimidir. Bu tarif dinin, kuramsal, ibadet ve hayata dair tüm aşamalarını içinde barındırmaktadır (Koç, 2010: 218).

Wach’a göre, dinlerin hepsi toplumsal uyumu koruma ve bu uyumu daha etkili ve daha güçlü bir şuur ve itikat ekseninde değiştirmeye yönelir. Ayrıca dinin sosyal gruplar üzerindeki etkisi, grupların gelişim, değişim ve gerilemesi üzerine olan kuşatıcı baskısını göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çeker (Kayıklık, 2006: 9).

Subaşı’ya göre, Türkiye’de dindarlığa dair yapılan ölçme çalışmalarının şablonları hala Batı’ya aittir. Bu nedenle, dindarlığı ölçme ve değerlendirmeye yönelik girişimlerde metodolojik düzeyde özgünlük problemi vardır (Subaşı, 2004: 99).

Ülkemiz de dindarlık üzerine yapılan çalışmaları incelediğimizde yapılan çalışmaların daha çok dini yaşamın gözlenmesiyle alakalı çalışmalardır. Ülkemizde yapılan bu çalışmalar da dini değerleri göz önünde bulundurarak belli bir metodolojik çerçevede ele alınmıştır. Bu çalışmalardan başlıca Mehmet Taplamacıoğlu’na (1962) aittir. Yapılan bu çalışmaların içerisinde Erdoğan Fırat (1977), Ünver Günay (1978/1999), Recep Yaparel (1987), Münir Koştas, Kayhan Mutlu (1989), M.Emin Köktaş ve Mustafa Arslan (2004)’in çalışmalarını da ekleyebiliriz. Dindarlığın ölçümüne yönelik yapılan çalışmalarda, Glock, Lenski, King ve Hunt gibi

araştırmacıların 1960'lı dönemlerde yapılan çalışmalardan ve verilerden yararlanılmıştır (Subaşı, 2004: 100).

Dindarlık ve dindar sözcükleri Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer almaz. Ancak kimi araştırmacılar Kur'an'da yer alan takva sözcüğünün dindarlık sözcüğüyle aynı anlama geldiğini belirtirler. Mehmedoğlu'na göre dindarlık sözcüğünü İslami literatürde en iyi ifade eden ve en yakın anlamdaşı olan sözcük takvadır (Mehmedoğlu, 2004: 36).

Mehmet Akif'in dindarlık mantalitesine baktığımız da Akif'e göre dindar olan insan, itikadı sağlıklı, dini emir ve yasakları yaşamının tüm alanlarında tatbik eden, dünyevi tüm olumsuzluklardan kendisini sakınan ve uzak durabilen, ruhunu ve duygularını üstün bir erdem duygusuyla yoğurabilen bireyleri dindar olarak görmektedir. Akif'e göre içten samimi olan bir Müslüman birey aynı biçimde de samimi bir dindardır. Akif'in izah ettiği dindarlık tipi; Kur'an ve sünnete içten bir şekilde tutkulu, İslam'ın özüne gönülden bağlı, tarihsel gerçeklere bağlı, ilme ve rasyonel akla bağlı her türlü hurafelerden arınmış ve uzak durulan bir dindarlıktır (İmamoğlu, 1996: 118).

Elmalı'ya göre bilgi sahibi ve rasyonel düşünüyor olmak dindar olmak için yeterli değildir. Dindar olabilmek için yeterli derece de dini bilmekle beraber sevmek de lazımdır. Din ilahi bir kanun, dindarlık ise bireyin gayret ve çabalarının bir sonucudur (Yazır, 1990: 93).

İslam'a göre dindar bireyin esas fikri Rabbinin buyurduğu ve emrettiği bir biçimde güzel ahlaka ulaşmak için çaba göstermek ve sahip olmaktır. Dindar birey Kur'an-ı Kerim'de Müslüman bir bireyden istenen nitelikleri taşımak için çaba harcamalı yasaklı olan tüm eylem ve davranışlardan da uzak durmalıdır. Bu şekilde davranmaya özen gösteren bir birey hem kendisi ile hem içinde yaşadığı toplum ve hem de tüm beşeriyete karşı ölçülü ve hoşgörülüdür.

İslam dinine göre dünya ve ahret mutluluğu tamamen Allah'a yönelip ona iyi bir kul olmakla elde edilebilir. İslam'a göre dindarlık, bireyi dünyevi yaşamında ölçülü ve tutarlı yaşamaya yönlendirir. Çünkü dindarlığın toplumdaki birey üzerindeki etkisi ve dinin normal yaşam şartlarını kontrolünde tutarak birey yaşamı üzerindeki gücünü göstermesi oldukça dikkat çekici bir durumdur (Köktaş, 1993; 53-58).

Uysal'a göre dindarlık, bireyin inançlı olması veya bireyin ait hissettiği dine yönelik dini yaşantıları onun dindarlık ölçüsüdür (Uysal, 2006: 74).

Fromm "dindarlık bireyin ben hissiyatı ile davranıp dindar kimliğini sözleri ile ön plana çıkarmasıyla dindar olunamayacağını belirtip önemli olan bireyin dürüst ve hakkaniyet ölçüsünde yaşamak ve bunu reel yaşamında uygulamaktır (From, 1993: 45).

Johnstone'e göre dindarlık tanımının sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi için dinin tanımı temel alınarak yapılmalıdır. Ona göre din, dini grubu oluşturan bireyler aracılığıyla paylaşılan mukaddes ve doğüstü güçlere inanmayı benimsemiş itikat ve uygulamaların tümüdür. Dindarlık ise üst düzey inanmışlığın ve mukaddes olana duyulan itikat, bu itikatlar düzleminde belirli etkinlikler düzenleyen ve bu etkinlikler içerisinde bulunan grup bireyi olan herkes dindardır (Johnstone, 1992: 58-60).

Davranışçı psikoloji ekolünün temsilcilerinden olan Pavlov'a göre dindarlık içgüdüsel bir yaklaşımın ve güven duyma isteğinin bir arayışı olarak tanımlamaktadır (Bahadır, 2011: 146).

Benlik psikolojisi temsilcilerinden olan Erikson, Kohut ve Winnicott'un dindarlık anlayışına baktığımızda birey anne ve baba karakterinde bir Tanrı'ya inanma ve sığınma arayışı olarak izah etmektedir (Bahadır, 2011: 146).

Dindarlığın, insanın fitri olarak doğasında var olduğunu ve bu nedenle doğüstü her hangi bir kural veya doğüstü bir güce inanmakla değil; bireyin kendisini, fitri yapısını dikkate alarak dindar olunabileceği görüşünü savunan Maslow kendini gerçekleştirebilen ve bu uğurda çaba harcayanların doğal olarak dindar olunacağını ifade etmiştir (Ayten, 2006: 119).

Din psikolojisinin çağdaş dönemlerdeki temel kurucusu olarak kabul edilen (Hökelekli, 2010: 15). W.James'e göre dindarlık yüce ve bilge bir varlığın, bireyin her türlü eylemlerini gözetlediği hissiyatı bireyde hâkimdir. Bu hissiyatın derecesi de dindarlığın göstergesidir. Bu duyguları en kuvvetli olanlar en dindar kimselerdir (James, 1985: 50).

G. Allport'da W. James ile aynı çizgidedir. Dindarlığın ferdin şahsiyet ve karakterine göre bireyden bireye farklılık gösterdiğini belirtir (Hökelekli, 2010: 16).

Bahadır'a göre Allport dindarlığı isteklerde, değerlerde ve hayatın tamamında yayılmış ve yerleşmiş bir olgu olduğunu ifade eder (Bahadır, 2011: 146).

Schleirmacher'e göre dindarlığın temelinde bireyin aracısız bir biçimde yüce olan kudrete yönelme duygusu olarak ifade eder. Dindarlık direkt bağlanma duygusudur yani sonlu olanın sonsuz ve yüce âleme doğrudan bağlı olması düşüncesi, hem R. Otto'ya hem de K. Girgensohn tarafından kabul görmüş benimsenmiştir (Yavuz, 1982: 87-102).

Yukarda yapmış olduğumuz tüm bu tanımlamalardan dindarlığın temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Dindarlığın tek düze ve sabit bir biçimde değerlendirilemeyeceği birey ve grup yapılarına göre değişiklik gösterebileceğini sürekli bir gelişim değişim içerisinde olunan dinamik bir süreçtir. (çocuk, genç, yaşlı, muhafazakâr ve yenilikçi dindarlık vb.)
2. Kişinin ve grupların yaşamında bazı etmenlere bağlı (yaş, cinsiyet, ekonomik durum, entelektüel seviye siyasi ve toplumsal değişimler vb.) bireyin dine bağlanma ihtiyacı duyması, dini değer ve olguları araştırması ve kendi yaşam biçiminde uygulamaya dönüştürme şeklinde değişiklik gösterebilen dereceleri vardır. Kişinin yaşamında geçirmiş veya yaşamış olduğu bazı özel yaşantı biçimleri kişinin dine olana bağlılığını azaltıp veya artırabilir ya da kişi bunu yaşamında davranışa dönüştürebilir.
3. Dindarlık kişi ve toplum yaşamında belirli bir düzlemde sınırlı kalmayarak yaşamın tüm alanlarında etkisini hissettirir (Hökelekli, 2010: 52).

Sonuç olarak bugün dini yaşantının hayatın çeşitli alanlarına etkilerini konu alan din psikolojisi araştırmalarında dindar denince dini inanca sahip olup bu inanç üzerine inşa edilen şu ya da bu düzeyde dini hayatı yaşayan insanlar kastedilmektedir. Bu kavramın anlam bakımından bağlı dindarlar değil, hangi seviyede olursa olsun, bir dini yaşantıya sahip olan herkes girmektedir. Yani bu kavram dinli ya da dini yaşantı sahibi kimse anlamında kullanılmaktadır.

2.2.1. Dindarlığın Boyutları

Her birey farklı bir kişiliğe ve karaktere sahip olması nedeniyle bireyin dini yaşama biçimi de çeşitlidir. Buradan yola çıkarak dini değer ve olguların her kişide aynı tarz da ve düzeyde tezahür etmesi düşünülemez. Dini değerler her insanda farklı niteliklerde ve derecede tezahür eder. Yalnız bu değişimler dini değerlerin kendisinde değil de bu dini değerlerin bireylerin yaşama biçiminden kaynaklanır. Dini hayatın incelenip analiz edilmesi hususunda çok boyutlu yaklaşımlara yönelmelerin yanı sıra, tek boyutlu yaklaşımların benimsenmiş olduğu dönemlerde görülmüştür.

Dindarlığın çok boyutluluğu ilk olarak Teolog Baron Friedrich von Hügel tarafından dile getirilmiştir. Dindarlığı geleneksel veya tarihsel, rasyonel, veya sistematik, sezgi ve irade biçiminde sınıflandırmıştır. Bu yaklaşım hem din sosyologları hem de din psikologları tarafından kabul görmüş ve desteklenmiştir. J.Pratt, Von Hügel'in üçlü yaklaşımına benzer olarak "dine tıpsel yaklaşımlar" başlığı altında dört boyuttan söz etmektedir. Bunlar Geleneksel, rasyonel, mistik ve uygulama boyutu olmak üzere toplam dört boyuttan bahseder (Yıldız, 2006: 89).

Wach'ın yapmış olduğu karşılaştırmalı çalışmasında inanç, uygulama ve sosyolojik (grup) gibi dinin üç boyutunu ileri sürer. J.Wach'ın son iki boyutunun Glock'un modelindeki davranış boyutu içinde değerlendirmek mümkündür. (Yıldız, 2006: 89).

F. Fukuyama da bu konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmalarda dindarlığın dört temel boyutunun olduğunu ortaya koymuştur. Fukuyama göre dindarlığın inanç, davranış, duygu ve bilgi boyutlarının olduğunu ileri sürerek bu boyutların cinsiyet, yaş, eğitim ve sosyal sınıf gibi demografik değişkenlerle arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Fukuyama yapmış olduğu bu araştırma da yedi farklı ilde yaşayan dört bin kişiden oluşan geniş bir örneklem grubu üzerinde, Likert tipi ölçek kullanarak, cevaplayıcıları dört boyut üzerinden düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır (Yıldız, 2006: 89).

Fukuyama'nın bilgi boyutu daha sonra Glock tarafından benimsenmiş olup ve boyut sayısını da böylece beşe çıkarmıştır (Yıldız, 2006: 90-91).

Bergson dinleri ilkel ve gelişmiş din olmak üzere ikiye ayırır. İlkel dinleri statik, gelişmiş dinleri ise dinamik din biçiminde izah eder. Bergson statik dinin içgüdüsel bir temele dayalı olarak kapalı toplumlarda, dinamik din ise sezgisel bir temele dayalı olarak daha çok açık toplumlarda yaşandığını dile getirir. Statik dinde sorgulamanın yaşanmadığı, doğa olayları karşısında çaresizliğe bir tepki olarak gelişmiştir. Dinamik din ise sorgulamanın temel olarak kabul edildiği yaşamın tümüne ulaşma biçimidir. Statik din toplumun dinidir, kapalı bir biçimdedir. Dinamik din ise tamamen açıktır insanlık dinidir (Bergson, 1986: 137-289). Dinin toplum hayatına değişmeyen kalıcı evrensel değerler sunmasına karşın, Bergson'un da belirttiği gibi kişinin bu evrensel değerleri algılayıp yorumlaması, yaşayış biçimi ve bu değerlerin ortaya çıkış şekliyle dolaylı bir çeşitlilik durumu söz konusudur.

Din psikologları dindarlığı araştırmak ve incelemek için bilimsel çerçevede kullanılan tanımlamalara gereksinim duymuşlardır. Dindarlık çalışmalarında ilk dönemlerde ibadetlerini yerine getirme gibi tek boyutlu bir yaklaşım benimsenirken, daha sonra yerini ilerleyen zamanlarda çok boyutlu yaklaşımlara bırakmıştır. Dindarlığın çok kapsamlı bir biçimde incelenmesi, tanımlanması ve araştırma fikrini birçok bilim adamı tarafından farklı bir biçimde dile getirilmiştir. Bu bilim adamları içerisinde Glock ve Stark'ın birlikte ve yine Stark'ın bireysel olarak yapmış olduğu araştırmalar sonucunda dindarlığın beş farklı boyutta tanımlanması diğer farklı bilim adamları tarafından yaygın bir görüş olarak kabul görmüştür (Hökelekli, 2010: 33).

Stark ve Glock, birlikte yapmış oldukları çalışmalar sonucunda dindarlığın temel boyutlarını beş farklı kategoride değerlendirmişlerdir.

1. Dindar bir bireyin inancın temel ilkelerine inanması (inanç boyutu),
2. Dinsel bir faaliyet içerisinde bulunan bireyin, dini kaynaklı duygusal bir tecrübe yaşaması (duygu boyutu),
3. Emir ve yasaklara uyması (davranış boyutu),
4. İnancın genel görüş, söylemleri ve yazınsal metinlerle ilgili bilgilere sahip olması (bilgi boyutu),
5. İnancın günlük hayatında yaşam biçimi haline getirmesi (etki boyutu) (akt: Hökelekli, 2002: 56).

2.2.2.1. İnanç Boyutu

İnanç boyutu, inanan bir kişinin belli inanç düzeyine sahip olmasını ve sahip olunan inanç düzeyinin birey bakımından taşıdığı önem ve fonksiyonları belirten inancın ideoloji yönünü içermektedir (Mutlu, 1989: 37). "İnanç / İdeoloji (İdeological-Dimension)" bireyin inandığı dinin kuramlarının doğru olduğunu kabul etmesini ve her dinde bu öğretilerin birbirinden farklılık gösterdiğini ifade etmektedir (Kayalık, 2006: 492; Karakaya, 2008: 36).

Bütün dinlerin temelini inanma ihtiyacı oluşturur. İnançın içerik, kapsam ve boyutu farklı dinlerde veya aynı dinin içinde ortaya çıkan farklı mezhep ve düşünce ekollerine göre farklılık gösterse de inançların bütün dinlerde önemli bir yeri vardır. Bir kişinin herhangi bir din yapısı içerisinde yer alması, o dinin ana inanç esaslarını benimsemesine bağlıdır. Bütün semavi dinlerin temelinde doğüstü kutsal bir varlık veya Allah inancı vardır. İnanan kişiler, tercih ettikleri dinin inanç esasları kapsamında bir ilah düşüncesi oluştururlar (Yıldız, 2006: 90-91).

2.2.2.2. İbadet Boyutu

Dinin bu boyutunda kişilerin inançları doğrultusunda uygulamaları gereken dini prensipler ele alınmaktadır. İslam dinini ele aldığımızda namaz kılmak, dua etmek gibi prensipler bu başlık altında değerlendirilebilir (Mutlu,1989: 37; Babayiğit, 1989: 91-100).

İbadet Boyutu (Ritualistic Dimension) kapsamında her inanç sistemi, kendine bağlı bireylerden mutlak bağlılık içermekle birlikte, kendine özgü belirli eylemler, ayinler veya davranış uygulamalarında barındırır (Kayalık, 2006: 492; Karakaya, 2008: 36).

Hemen hemen her inanç sistemi içerisinde var olan bu uygulamalar kişinin ödevi mahiyetindedir. Dini açıdan bakıldığında bu ödevler (namaz, hac, ayinler, kurban kesmek, dua vb.) dini hayatın temel esaslarındandır. Bu esaslar sayesinde inanan birey kutsal kabul edilen İlahı itaatini simgelemekte ve kişinin O'nunla organik bir bağ kurmasına imkân tanıyan faaliyetlerdir. Kişinin bu amaçla sergilediği gayreti, sürekliliği

ve harcadığı emekle birlikte samimiyeti inandığı varlığa karşı hem dindarlığının göstergesi hem de içtenliğinin bir ifadesi konumundadır (Yıldız, 2006: 90-91).

Dindarlık düzeyi ile ilgili araştırmalarda göz ardı edilmemesi gereken iki önemli nokta daha vardır. Bunlardan ilki kişilerin mensubu oldukları dinin ibadet kurallarını yerine getirme frekansı ve derecesi değişkenlik gösterebilir. İkincisi ise herhangi bir ibadetin etkisi, o ibadeti yerine getirenler üzerinde farklı anlam taşıyabilir (Mehmedoğlu, 2005: 28).

2.2.2.3. Bilgi Boyutu

Bir dine mensup olan kişinin, o dinin kutsal kabul edilen metinlerine ait sahip olması gereken bilgilerdir. Bunun yanı sıra sahip olunan dinin ahlak, hak, hukuk vb. konular hakkında da bilgiye sahip olunmalıdır (Kula, 2001: 50).

Bilgi Boyutu (İntellectual Dimension) inanç boyutu ile yakınlık gösterir. Kişinin mensubu olduğu din ile ilgili bilgi düzeyini belirtmektedir. Ancak, her zaman güçlü bir inanç için çok fazla bilgiye sahip olmaya gerek olmayabilir (Kayıklık, 2006: 492; Karakaya, 2008: 36).

Her inanan birey az ya da çok inandığı din ile ilgili bir bilgi seviyesine sahiptir. Bu bilgi seviyesi kişiden kişiye veya toplumdaki topluma farklılık gösterebilir. Buna rağmen dini inançlar, değerler, kavramlar, gelenekler, kurallar vb. konular ile ilgili bilgiler dindarlığın önemli basamaklarıdır.

Bilgi boyutunun diğer boyutlarla ilişkisi kaçınılmazdır. Özellikle inanç boyutu içerisinde bilgi, yararlılığı ölçüsünde değerlendirilir. İnanıcı olmayan bireyin bilgi seviyesi ne olursa olsun, dindarlık açısından bir değer atfedilmez. Bununla birlikte dindarlık açısından dini bilgi seviyesi, öğrenmede istekliliği, din eğitimi için ayrılan zaman, bireyin dindarlığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Kula, 2001: 50).

2.2.2.4. Tecrübe (Duygu) Boyutu

Duygu boyutu, inanç sahibi kişilerin Allah 'kutsal varlık' ile olan metafizik ilişkilerini konu alan bölümdür (Kula, 2001: 49).

Dini Tecrübe Boyutu (Experientel Dimension) kişinin dine bağlılığını etkileyen diğer boyutlar içinde en hassas ve kapalı olan boyuttur. Bu boyutta kişinin, Yüce Varlığın öznel bilgisine ulaşma yolunda yaşadığı duygu yoğunluğu öne çıkmaktadır (Kayıklık, 2006: 492; Karakaya, 2008: 36).

Allah inancı taşıyan her birey, inandığı ilahın varlığını yaşadığı duygu yoğunluğu ölçüsünde içerisinde hisseder. Bu hisler sezgiler, duyumlar, algılar ve duygular olarak inkişaf eder. Bu duygulara çok önem atfeden dini gelenekler olduğu gibi ibadet ve ahlak gibi değerleri ön plana çıkaran dinlerde vardır. Tasavvuf gibi mistik yorum ve uygulamalar ile dini duygular zengin bir şekilde derinden hissedilirken özel bir takım tekniklerde kullanır (semâ, halvet vb.).

Dindarlık boyutları içerisinde din duygusu diğer boyutlarla en fazla etkileşim halinde olan boyuttur. Bu sebeple bu boyutun iyi anlaşılabilmesi için diğer boyutlar düzeyinde ayrı ayrı duygu boyutu araştırılmalıdır. Yani dini tecrübe boyutu iyi anlaşılmadan diğer boyutlar anlaşılamayacağı gibi, diğer boyutlar düzeyinde de dini duygu ve tecrübe tam olarak ortaya çıkarılamaz (Mehmedoğlu, 2005: 28).

2.2.2.5. Etki Boyutu

Dinin bu boyutu genel bir ifadeyle bireyin yaşamında dini inancın uygulamalar, yaşamış olduğu dini tecrübeler ve sahip olduğu bilgilerin kişinin günlük yaşamı üzerindeki etki biçimini içine almaktadır. Dinin etki boyutu aynı zamanda bireyin diğer bireylerle ilişki biçimini etik ve davranış şeklini ve aynı zamanda kişiliğine yön veren bir unsur olmaktadır (Kula, 2001: 50).

Kişinin kendini geliştirmesiyle birlikte sahip olduğu dinsel bilgi, tecrübe, uygulama inancının yaşama şekline dönüşmesiyle düşünce ve duygu boyutuna da bir etkisi söz konusudur. Bu nedenle Dinin etki boyutu (Consequential Dimension) diğer dört boyuttan farklıdır (Kayıklık, 2006: 492; Karakaya, 2008: 36).

Dindarlığı yaşama gayreti ve dindarlık yaşantısı hem bireyin ve hem de grubun dini yaşam tarzını geliştirmekle birlikte yaşamın tüm alanlarında olumlu anlamda bir takım etkiler meydana getirir. Bireyin beslenme alışkanlığından görgü kurallarına, ahlaki tutum ve davranışlarından sosyal ve bireysel ilişkilerine kadar dinin etkisi söz konusudur. Dindarlık yaşantısı beden, akıl ve ruh sağlığı, kişilik, karakter ve ahlak

gelişimi, ben gelişimi algısı ve benlik saygısı, toplumsal ve bireysel ilgiler, tercih, tutum ve algılar, dünyaya bakışı ve yaşam tarzıyla yakından ilgilidir. Yukarıda belirtilen tüm alanların detaylı bir biçimde araştırılıp incelenmesi bu etkilerin derecelerini anlamamıza olanak sağlar (Mehmedoğlu, 2005: 28).

Dindarlık olgusunun detaylı bir biçimde incelenebilmesi, için mutlaka dini boyutların tamamının kapsamlı bir biçimde ölçülüp değerlendirilmesi önem arz eder. Bazı dinler veya dindarlar dini boyutlardan bazı boyutların daha önemli olduğunu önemserken özellikle de, inanç boyutu dindar olduğunu ifade eden bireylerin sahip olması gereken temel bir dinsel alandır. Konunun psikolojik açıdan ele alındığında dindarlığın “bilişsel süreçler” ve “duygusal süreçler” olmak üzere iki boyutlu olarak ele alınması ve temellendirilmesinin dinsel anlamda açıklanması hem önemlidir hem de kolaylık sağlar.

Bu kapsamda bazı insanları doğaları ve yapısı gereği yaşam tarzlarını bilişsel süreçler üzerine temellendirirken bazılarının da duygusal süreçler üzerine temellendirdikleri görülmüştür. Bu açıklamadan hareketle dindarlığın kişilik ve organik ilişkisini tespit etmekte mümkündür (Kayıklık, 2006: 496).

2.2. DİNDARLIK YÖNELİMLERİ / DİNDARLIK TİPLERİ

Dindarlıkla ilgili yapılan sınıflandırma çalışmalarının yanı sıra, dini eğilim menşesinde birçok araştırmacının da ilgi alanı olmuştur. Kişinin inanç seçimi veya inanış düzeyi bazen çevresel etkiyle bazen de kişisel arayışın sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Dini inanış ve davranış düzeyi kişinin hayatında samimi duygular ve tercihleri ile gelişebileceği gibi toplum tarafından kabul edilme veya dışlanma, gerek şahsi gerekse çevresel çıkarlar elde etme, baskıcı bir otoriteden yaptırım görme gibi çeşitli sebepler sonucunda da gelişebilir.

Yavuz'a göre; insanlar zekâ, yetenek ve mizaç gibi genetik özellikler bakımından birbirinden farklıdır ve aldıkları din eğitimi doğrultusunda gelişen dini tutum, davranış, anlayış ve algılamaları bu anlamda ciddi farklılık gösterecektir (Yavuz, 1982: 87-102). Nasıl ki iki insan birbirine fiziksel ve ruhsal olarak benzemesi mümkün değilse, aynı dini düşünce düzeyine sahip iki bireyin bulunmasının da mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bu görüş doğrultusunda pek çok araştırmacı, fertlerin ve

toplumların içinde buldukları farklılıkları dikkate alarak çeşitli dindarlık eğilimleri veya dindarlık tipleri belirlemişlerdir. Yapıcı, James'e dayanarak dindarlığın kişisel ve toplumsal / kurumsal olmak üzere iki temel görüntüsünün olduğunu ifade eder ve özellikle dindarlığın tecrübe ve duygu boyutunun dinin özünü oluşturduğunu belirtir (Yapıcı, 2007: 25).

James'in kişilerin düşünsel yapılarına göre yaptığı bir diğer tasnif şekli ise "sağlıklı bir zihne sahip olanlar (healty - minded)" ve "hasta ruhlular (sick - soul)" şeklindedir. Sağlıklı bir zihne sahip inananlar olumlu bir bakış açısı ile yaşamlarında her şeyin iyi tarafını görmeye eğilimliyken, hasta ruhlular dini düşüncelerini olumsuz bir atmosfere yayarak acı, korku, çile, ölüm gibi konulara yaşamlarında daha fazla ağırlık vermiş durumdadırlar (Mehmedoğlu, 2004: 40).

Çelik ise dindarlığı “halk dindarlığı” ve “popüler dindarlık” olmak üzere iki farklı boyutta ele almıştır (Çelik, 2003: 153- 174). Halk dindarlığı daha çok mitsel ve büyüsel öğelerin hüküm gösterdiği, köy ve kırsal bölgelerde yaygın olan geleneksel yapı ve kültürden etkilenmiş bir dindarlık türüdür. Modernleşme ve kentleşme ile farklı sosyolojik altyapılardan, aynı ve farklı dini öğretilere sahip kişilerin oluşturduğu şehirlerde göze çarpan popüler dindarlık, geleneksel dindarlık yapısından gelmekle birlikte popüler dindarlık için din düşünülenden ziyade yaşanan bir olgudur. Weeber’e göre dindarlık, dindarlığı yapılan iş ile ilişkilendirerek “çiftçi dindarlığı”, “feodal beyler ve şövalye dindarlığı”, “bürokrasi dindarlığı” ve “burjuva dindarlığı” şeklinde sınıflandırılmıştır (Köktaş, 1993: 53-58).

Cropps ise “otoriter din”, “kendiliğinden din” ve “arayış dini” olarak sınıflama yaparak bireylerin daha çok dindarlık biçimine bağlılıktan ziyade, dine bağlı şeklini odak alarak tanımlamalarda bulunmuştur (Kayıklık, 2006: 496).

Certel’e göre toplumda gözlenen bazı dindar şahsiyet tiplerinden bahsetmek mümkündür. Bunlar:

1. Duygusal yönü ağır basan dindar tipi,
2. Akli ve fitri yönü ağır basan dindar tipi,
3. Duygusal ve fikri yönü dengeli bir biçimde yürüten tipler,
4. Mistikler,

5. Nefsanî arzu ve isteklerinin tatminine engel olmayacak bir din anlayışı ve dinî yaşantı biçimi geliştirenler,
6. Dinin çerçevesini daraltarak, onu insan için mutluluk vesilesi olmaktan çıkaran, kılı kırk yaran tipler,
7. Dindar olmadığı halde dindar görünmeye ya da olduğundan daha dindarmış gibi görünmeye çalışanlar,
8. Yüzeysel bilgi ve taklide dayalı, geleneklerin dinle dinin de geleneklerle karıştığı, hurafe ve mitolojilerle karışmış, tâlî derecedeki dini meselelerin gereğinden fazla abartılarak dinin asli unsurları haline getirildiği, dindeki asıl önemli hükümlerin göz ardı edildiği ve daha ziyade şekilciliğin hâkim olduğu bir dindarlık tipi (Certel, 2003: 140).

Maslow'a göre ise dinler "kuralcı" (legalist) ve "kuralcı olmayan" (mistik) biçiminde ikiye ayrılmış olup kuralcı, dine bağlı bireyler için düzen insani ve kuralcı olmayan dine bağlı bireyler için mistik insan tanımlarını yapmıştır. Böylece dindarlığı iki farklı biçimde ele almıştır. Ona göre dini tecrübeleri yaşayan mistik insan gerçek dindarlığı yaşayan gerçek dindardır. Buna karşın düzen insanı diye sınıflandırdığı insan derin dini tecrübeleri yaşayamaz sadece kuramsal bazda dinin sunduğu yüzeysel ritüelleri yerine getirmeye çalışır (Ayten, 2006: 117).

Genel olarak dindarlık tipolojilerine bakıldığında yaygın ve kabul gören tipolojilerden biri olan Alport' un, "*dış güdümlü dindarlık*" ve "*iç güdümlü dindarlık*" biçiminde ikili sınıflamasından bahsetmek faydalı olacaktır.

Gordon Alport tarafından dile getirilen iç güdümlü dindarlık ve dış güdümlü dindarlık olarak adlandırılan dindarlık tipolojileri din psikolojisi için önemli bir konuma sahiptir. Alport'a göre iç güdümlü dindarlık tipolojisi; dini bir eğilime yatkın olan insanlar, dinin tüm inançlarını, gösterişten uzak, merhamet değerleri yüksek olan, içinde insan sevgisi barındıran, öteki insanlara saygı duyan ve iyi niyetli olan, dinin tüm emir ve yasaklarına uymaya özen gösteren, ibadetlerinde süreklilik gösteren vb. değerleri içselleştiren bireylerdir. Bu özelliklerde karakterize olan dindarlık, içten doğma derunileşmiş, şahsileşmiş vb. sıfatlarla nitelendirilir. İç güdümlü dindarlık tipolojisinde; din, binevi kişiliğin bir parçası haline gelmiş, yaşamın gayesi şekline dönüşmüştür.

Dış güdümlü dini tipolojisinde dine eğilimli bireyler ise, dini; maddi ve manevi kapsamda rahatlığa ulaşma, kendi ve yakın çevresini güvenlik amaçlı garanti altına alma, toplumda kendisine yer edinme ve toplumsal destek sağlama adına kullanır. Dini unsurların kendisine bir fayda sağlayacağı toplumsal ortamlarda üst düzey statü edinmek ve benlik saygısını ve ben değerlerini toplumsal yapı içinde geliştirmek amaçlı kullanır. Sonuç olarak dış güdümlü dindarlar, dini maddi hayata bağlı olarak yaşama duygusuyla hareket ederken, iç güdümlü dindarlar ise dini içselleştirerek yaşarlar. İç güdümlüler dış güdümlülere göre daha yüce ve aşkın deneyimlere sahiptirler. “*Benlik kaliteleri*” ve “*dindarlığı yaşam kaliteleri*” daha yüksektir (Gürses, 2001: 82-86).

Dış Güdümlü Dindarlık: Bu dindarlık kategorisi içerisinde olan bireylerin yaşamlarında dini değerler üst düzey bir önem arz etmemekle birlikte yaşamlarında bireysel ve toplumsal bir takım istek, arzu ve kazançlarını elde etmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu dindarlık tipinde, dini tecrübe boyutuna dayalı olarak tatmin duygusu görülmez, bireysel olarak yaşamlarından ve benliklerinden vazgeçmeden kutsal bağlılık söz konusudur. Bu bakımdan dini, benlik hizmeti ve savunmada bir araç olarak bakmakla birlikte, zor durumda kaldıklarında veya dış baskıya maruz kaldıklarında bu durumla baş edebilmek amaçlı dua ve ibadet davranışlarında buldukları gözlenmiştir (Günay ve Çelik, 2006: 157-174).

İç Güdümlü Dindarlık: Bu dindarlık kategorisi içerisinde olan bireyler dini boyutun tüm alanlarını tam bir teslimiyet içerisinde olunarak kutsalla olan ilişkilerinin samimi ve içten bir biçimde yaşarlar. Din kıstaslarını özümseyerek güvendikleri değerler uğruna zatının talep ve arzularından vazgeçme hususunda herhangi bir mecburi tutma veya baskı hissetmezler. Bu tür mütedeyyinler için din benliğinin kullanımında olmasından dolayı dıştan gelen bir değer değil bilhassa şahsı tamamıyla aşan tanrısal buyruğa uygun yönde varyasyona yönlendiren benlikten daha geniş alanda varlık gösteren içten var olan bir değerdir (Günay ve Çelik, 2006: 157-174).

Yapılan ilmi araştırmalarda içe dönük mütedeyyenlerin daha fazla mesuliyet hissi olan, kendini yoklama hissini daha üst düzeyde olduğu töresel değerlere itina gösterebilen, vicdani hareket etme mesuliyeti olabilen, tutarlılığa daha meyilli, daha hisli, bağımlı, sevecen ve şahsi hislerine daha aleni hususiyet gösterdikleri, dışa mütedeyyinlerin ise töreye aykırı düşünen, otoriter bir yapıya sahip az mesuliyet

duygusu içerisinde olan, düşük içsel denetim duygusu olan, kendine diğer insanlara daha törelanslı davranan, kendine güvenir, kuşkucu, menfaatleri uğruna hareket eden, yenilikçi ve daha az duygusaldır (Kayıklık, 2000: 47).

2.3. ÖZNEL İYİ OLUŞ

Subjektif iyi oluş bireyin hayat tarzını değerlendirmesi ve bir kanı bildirilmesini ifade etmektedir. Subjektif iyi oluş tek kapsamlı bir yapı değildir. Subjektif iyi oluşun üç önemli unsuru vardır. Pozitif hislenim, negatif hislenim ve hayat tatminidir (Deiner, 1984: 542). Pozitif hislenim, itimat, alaka, beklenti, coşku, övünme, sevinç ve sevgi hislerini dile getirirken negatif hislenim ise hiddet, kin, suçluluk, keder ve çekememezlik gibi negatif hisleri dile getirir. Hayat tatmini boyutu, subjektif iyi oluşun kognitif birleşenedir. Ferdin farklı hayat alanındaki tatminine ilişkin değerlendirmelerini gösterir (Diener, 1985: 263). Şahıs zevk aldığı yaşantıları daha çok tecrübe ediyor ve zevk almadığı yaşantıları daha az tecrübe ediyorsa bu durumda yüksek seviyede subjektif iyi oluşa sahiptir. Özetle subjektif iyi oluş ferdin hayatını kognitif ve hissel açıdan subjektif olarak değerlendirmesini içerir.

2.4. ÖZNEL İYİ OLUŞ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Tarih süresince farklı filozoflar tarafından yaşamda en fazla haz duyulan fazilet üstünlük gibi hususiyetlerin bir dizgesini yaparak, iyi bir hayatın esasında istenilen hislerin olduğunu müdafaa ederek ve iyi bir yaşamın subjektif tasnifi hususunda farklılaşan çeşitli çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Eski Yunanlılardan daha öncesinden de bireyler “iyi bir yaşamın” gerekliliklerini bilme isteği duymuşlardır. Hayatı cazibeli kılan nedir? İyi bir hayatın niteliğini ne belirler? Ve nasıl elde edilir? Bu suallerin bir yanıtı kişinin diğerlerin nasıl algıladığına bakmaksızın, istediği hayata ilişkin his ve fikirlerdir. Bu şahsın kendi hayatını kıymetli olup olmadığına kanaat getirme hakkı veren niteliğin subjektif tasnifidir. Niteliği yüksek iyi bir yaşam tasnif etmede “*özel iyi oluş*” ve sözel olarak dilinde var olan “*mutluluk*” terimleri değerlendirilmelidir.

Subjektif iyi oluş olarak dile getirilen bu olay bir bireyin kendi hayatında bireysel isteği çerçevesinde istenilen ve iyi olarak, subjektif fikirlerin doğruluğunu dile getirmektedir. İnsan yaşamda haz duyduğu yaşantıların fazla oluşu ve kederlerinin aza

indirgenmesi, yaşamlarının memnuniyet seviyelerinin yükselmesi, dikkatlerini çeken sosyal etkinliklerle meşgul olunması, istenmeyen hislerin azalması ve istenen hislerin yoğunluğunu hissettiklerinde öznel iyi oluş seviyeleri iyi olur. Bu noktada iyi bir hayatın ve ruh sağlığının korunması önem arz eder. Lakin subjektif iyi oluş alanı şahısların kendi hayatlarının kıymetlendirmelerine odaklanmaktadır. Öznel iyi oluşun tasnifinde güzel duygu ve iyi yaşantıların kıymeti öne çıkmaktadır.

Bu, bireyin yaşam döngüsünde hoşça giden duygularının çoğunlukla yaşanması anlamına geldiği gibi kişi o anda bu duyguları yaşıyor olsun veya olmasın bu duygulara olan yatkınlığının bulunmasını ifade etmektedir (Diener, 1984: 542, 543, Diener, 2000: 185, Diener, 2009: 1, Diener, 2009a, : 67, Diener ve Diener, 1996: 181, Diener, Oishi, 2002: 63, Lucas ve Diener, 2009: 48).

Öznel iyi oluş ferдин hayatının zihinsel ve hissel bir değerlendirmesi olarak dile getirilmektedir. Bu değerlendirmeler, vakalara gösterilen hissel tepkileri barındırmasının yanı sıra hayat doyumunun ve tatmininin zihinsel değerlendirmelerini de barındırmaktadır. Böylece subjektif iyi oluş üst seviyede bir hayatın hazzını, istenilen hislerin fazlalığını ve istenmeyen hislerin düşük seviyede olmasını içeren geniş bir kavramdır (Diener ve diğerleri. 2002: 63).

Fakat ruh bilimcileri uzun süredir insanları mutsuz eden etmenleri ayrıntılarıyla incelemelerine karşın olumlu iyi oluşu büyük ölçüde yok saymışlardır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında çoğunlukla insanların ruh halleri hususunda bazı incelemeler yapılmış olup mesut olma hususunda ise çok az sayıdaki bilim insanı emek sarf etmiştir. Bu emek sarf etme durumu genellikle mutlu insan tasnifi üzerinde yapılmıştır. Son zamanlarda ise davranış bilimciler ve sosyal bilimciler bu duruma dikkat çekerek bu durumu düzeltmişlerdir. Teorik ve pratik çalışmalar giderek daha çabuk meydana gelmiş olup ve bilim insanları bir hayatın pratiksel görgü yöntemine (empirical methods) yönelmişlerdir (Diener, 1984: 542, Diener. 2009. 48).

Wilson'un Öznel iyi oluş hususundaki uğraşları iki önemli netice elde etmiştir. Birinci netice, Wilson'un mutlu insan profilini ve sahip olduğu çoğu niteliği belirtmiştir. Ona göre mutlu bir birey, genç, sağlıklı iyi eğitim almış, iyi bir geliri olan, dışa dönük, iyimser, kaygısız, dindar, evli üst düzey benlik saygısına sahip olan, iyi bir iş imkanı olup, mütevazı beklentileri olan, her iki cinsiyetten iyi bir kişi olarak

karşımıza çıkar. Wilson'un ulaştığı ikinci neticeye baktığımızda ise Yunan düşünürlerinden bu tarafa iki bin yıl içinde yaşamış olan çalışmalarda, mutluluğu anlama sürecinde kuramsal olarak çok az ilerleme olmuştur (Diener, 1984: 542).

Öznel iyi oluş farklı bileşenlerden meydana gelir: yaşam doyumu, hoş, olumlu duygular ve hoş olmayan duygulardır (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999: 276). Öznel iyi oluşun etkileyici resmi, bizim bir bireyin iyi oluşu hakkındaki düşüncelerini, anlık duygularını daha büyük ve daha genel yapıları birbirinden ayırt etmemizden ortaya çıkmaktadır (Diener ve diğerleri, 2002: 65).

Öznel iyi oluşun temel bileşenlerinden birisi olan yaşam doyumu, bireyin yaşamını bir bütün olarak ele alan bilişsel bir değerlendirmeye dayalı olan genel yargılarını temsil etmektedir (Pavot, 2008: 1254).

Yaşam doyumu ve doyum alanları, bir bireyin yaşamı hakkındaki değerlendirici inançlarına (tutumlarına) dayandığı için, öznel iyi oluşun bilişsel bileşeni olarak kabul edilmektedir. Buna karşın öznel iyi oluşun diğer iki bileşeni olan pozitif duygu ve negatif duygu, insanların yaşamlarındaki hoş olan ve hoş olmayan duygularının derecesini yansıttığı için, öznel iyi oluşun duygusal bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Schimmack, 2008: 97).

Araştırmacılar, duygularımızın, uyumumuza yardımcı olmasında evrimleştiğini hem hoş gittiklerini hem de hoş gitmediklerini savunmaktadırlar ve bu nedenle, uygun durumlarda eşit derecede tercih edildiklerini belirtmektedirler. Öznel iyi oluş araştırmacıları, olumlu duyguların istenen, olumsuz duyguların ise istenmeyen duygular olduğunu varsaymaktadırlar (Diener, 2009: 4).

Öznel iyi oluşun yapısal kuramları, olumlu ve olumsuz duyguların birbirinden bağımsız yapılar olduğunu varsaymaktadırlar. Yapılan ampirik çalışmalarda bu varsayımlarla büyük ölçüde uyum içindedirler (Schimmack, 2008, 115).

Öznel iyi oluş alan yazını, bireylerin hem bilişsel yargılarını hem de duygusal tepkilerini de içeren yaşamlarını, olumlu şekilde neden ve nasıl olarak yaşadıklarıyla ilgilenir. Bu nedenle, yapılan bu çalışmalar, mutluluk, doyum, moral ve olumlu duygu gibi kullanılan bu terimlerin hepsini kapsamaktadır (Diener, 2009: 11).

Öznel iyi oluş, uzun vadeli ruhsal ve bilişsel boyutların yanı sıra, neşe, sevinç, memnuniyet, mutluluk gibi olumlu duygusal tepkileri içeren terimlerin neredeyse tamamını içine alan geniş bir kategoriye sahiptir (Diener ve diğerleri, 1999: 276).

Ayrıca, bir kişinin aile, sağlık ve iş gibi yaşamının belirli alanlarının bilişsel değerlendirmelerini ve suçluluk, utanç, üzüntü, anksiyete, öfke gibi olumsuz duygulara göre olumlu duygularının hangi düzeyde bir dengede olduğunu yansıtır (Diener ve Diener, Mc Gavran, 2008: 347).

Bir bireyin, uzun bir zaman boyunca hoş giden yaşantıları, hoş olmayan yaşantılarından daha fazlaysa iyi bir hayatının olduğu söylenebilir. Böylece, yansıtıcı yargılar ve duygusal yaşantılar bir bireyin yaşamının değerlendirmesinde iki temel olarak farklı yol sunar (Diener ve Lucas, 2009: 277).

Mutluluk tanımlanması zor olan “*öznel*” bir kavramdır. Wallis’e göre mutluluk bireyin hayatını ne derece sevdiği ve önemseyiştir. Bireyin kendisini mutlu gördüğü, hissettiği durumlar, kişinin algısına göre farklılaşmaktadır.

Genel anlamda “Mutlu bireylerin, genç, sağlıklı, iyi bir eğitim almış, iyi bir geliri olan, dışa dönük, iyimser, kaygısız, dindar, evli, üst düzey bir benlik saygısı olan, iyi bir iş imkanına sahip, mütevazı beklentileri olan bireyler olduklarına dair yaygın bir görüş vardır (Yetim, 2001).

Mutluluk kelimesi farklı anlama gelmek ile birlikte çoğunlukla bu kelime, gücü, başarıyı ve zenginliği ifade etmektedir. Bu kelime bireyin bolluk içerisinde hayatı devam ettirme isteğinden doğmuştur (Çevik, 2010: 10).

Dost’a (2005) göre iyilik hali kişinin işlevsel oluşuyla ilgilidir. Öznel iyi oluş kavramıyla ifade edilen bireyin hayatı ile ilgili öznel değerlendirmesidir, iyilik hali ise bireyin olumlu hissetmesini sağlayacak bir yaşam şekli ve standardı ile ilişkilidir. (Tuzgöl, 2005: 103).

Kasapoğlu’na göre bireyin iyilik hali bireyin potansiyelini en üst seviyeye çıkartabilmek için ortaya koyduğu davranışların tümü olarak ifade edilebilir. Bütünsellik çok önemlidir ve iyilik halinin boyutları iç içe geçmiştir. Bir tanesinde

düzensizlik ya da işlev kaybı görüldüğü takdirde bu durum tüm boyutları etkileyecektir. Dunn (1961) iyilik hali kavramını, kişinin yaşamındaki faaliyetlerini en iyi şekilde gösterme potansiyeline doğru sürekli bir gelişim ve hareket süreci şeklinde dinamik bir yapı olarak açıklamaktadır. İyilik halinin çeşitli boyutları olduğunu ifade eder. Tam iyi oluşun gerçekleşebilmesi için tüm boyutların aynı anda bir araya gelirse olacağını ifade eder (Kasapoğlu, 2013: 11).

Öznel iyi oluş kavramıyla ilişkili olan bir diğer kavram ise yaşam doyumu kavramıdır. Yaşam doyumunun tanımını yapabilmek için öncelikle “doyum” Kavramın izah edilmesi gerekir. Tatmin ferдин arzu, istek, ümit ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Hayat tatmini, ferдин umduğu ile bulunan durumun karşılaştırılmasında ortaya çıkan sonuçtur. Ferдин ümit ettiği var olan durumu karşılıyorsa, hayattan tatmin sağlanmış olur.

Hayatta tatminin birçok niteliği vardır. Hayat tatmini denildiğinde bir vakaya ilişkin tatmin değil, bütün hayattaki tatmin anlaşılmaktadır (Özer ve Karabulut, 2003: 72-74). Keser’e göre subjektif iyi oluş ve yaşam tatmini olguları birbirileri yerine kullanılmaktadır. Subjektif iyi oluş kavramı hayat doyumunu da kapsayan geniş muhtevalı bir kavramdır. Subjektif iyi oluş ölçütleri içinde hayat tatmini kavramı da bulunmaktadır (Çevik, 2010: 9).

Öznel iyi oluş ferдин hayat sahasını değerlendirmesi ve bir sonuca erişmesi demektir. Bu vaka tek nitelikli bir yapı değildir ve bileşenden oluşmaktadır. Bunlar pozitif hislenim, negatif hislenim ve yaşam tatminidir (Eryılmaz, 2010: 189). Pozitif hislenim itimat, ilgi, ümit, coşku, övünme, sevinç gibi hisleri, negatif hislenim ise hiddet, tiksinti, suçluluk, ızdırap gibi negatif hisleri içerir. Hayat tatmini kapsamı, öznel iyi oluş kavramının zihinsel bileşenidir. Şahsın farklı hayat sahalarındaki tatmine yönelik değerlendirmesini ifade eder (Eryılmaz, 2009: 30). Birey istenilen yaşantıları daha çok tecrübe ediyor ve istenmeyen yaşantıları az tecrübe ediyor ise yüksek seviyede öznel iyi oluşa sahiptir. Özetle öznel iyi oluş ferдин hayatını kognitife ve hissi olarak değerlendirilmesini ifade eder (Eryılmaz, 2009, 30).

Seligman’a (2002) göre pozitif hislerin geçmiş, şimdiki ve ilerleyen zamanda değişiklik gösterebildiğini dile getirmiştir. Ona göre pozitif hisler geçmişte tatmin,

beğenme, gurur duyma ve gönül rahatlığıyken, Şimdiki zaman da ise pozitif hisler, hoşluk, sıcaklık, bedensel haz, mutlu olma, hoşnutluk gibi zevk ve duyguları ifade eder. Olumlu duygulara baktığımızda gelecek için pozitif olma, ve geleceğe karşı özgüvenle beklenti içerisinde olma durumudur. Ferdin hayatından tatmin olması için geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman için pozitif hislerin sürdürüldüğü bir hayat olarak dile getirilir (Canbay, 2010: 10).

2.5.ÖZNEL İYİ OLUŞ KURAMLARI

Öznel iyi oluş kavramını açıklayan kuramlardan bazıları; erek kuramı, etkinlik kuramı, uyum kuramı, aşağıdan yukarı yukarıdan aşağıya kuramı, çok yönlü uyumsuzluk kuramıdır. Bu kuramların açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

2.5.1. Erek Kuramı

Bireylerin hareketlerini anlamak adına yaşamlarında ne yapmaya çalıştıklarını ve nasıl başarılı olduklarını gözlemlemek gerektiğini dile getirir. İnsanların maksatları, maksatlarının biçimi, maksatlarından hangilerine ne derece erişebildiklerini bireyin hissiyatını ve hayat doyumunu etkilemektedir (Diener, 1984: 542).

Kurama göre gaye, bireyleri mutluluğa veya mutsuzluğa da sürüklemektedir. Bireyler kısa zaman da mutlu olabilecekleri gayeler isteyebilir ve bu gayelerin uzun zamanda ki sonuçları, uzun zamandaki gayelerinin tesiri bireyi mutsuzluğa sürükleyebilir. İnsanların gayeleri, dilekleri ve istekleri birbiriyle uyuşmayabilir, bu durumda gaye ve arzuları tanımlayabilmek ve birbiriyle uyuşturabilmek kolay olmayacağı için bireyler tatmin olmayabilirler (Yavuz, 2006).

Diener ve Fujita'ya (1995) göre, gayeler tipine göre bireysel iyi oluş seviyesini etkileyebilir, her gaye kişisel iyi oluşu etkileyemeyebilir. Bireyler gayelerini mühimseyip bununla gerçekleşeceğine güvenirlerse, yüksek iyi oluş seviyesine sahip olurlar (Eryılmaz, 2009: 30). Kişinin yüksek düzeyli hedefler koymasının mutluluk üzerinde tehdit edici bir tavır olduğu söylenmektedir. Bireyler yüksek düzeyli hedefler belirlediğinde gerçekleşen durum ile arasındaki uçurumun fazla olmasıyla kişi de ümitsizliğe yol açar. Bu kapsamda bakıldığında kişinin bireysel iyi oluşunun olumlu

düzyeyde olabilmese adına hedefin gerçekteçi ve ulaşılabilir olması mühimdir (Tuzgöl, 2004: 24).

Erek Kuramının gaye ölçütünde gayeleri, kişilerin farkında oldukları, hususi arzularıdır. Bu arzular günlük içerisinde oluşturulabilecek bilinçli amaçları, bireysel projeleri ve oluşabilecek olguları göze almayı içerir. Gaye ve ihtiyaçlar, birbiriyle iç içedirler. Bazı gayelerin arkasında kişilerin ihtiyaçlarını karşılama arzusu bulunmaktadır (Cantor, 1990: 735, Deiner, 1984: 542, Plays ve Little, 1983: 1221, Ryan ve Deci, 2000: 141).

Bireyler, kendilerince mühim olan gayeleri yapabilmek adına gayrette bulunurlar. Böylece hayatlarını tertiplerler ve şekillendirirler. Gayeler, kişileri istikballeri için bir noktada toplayarak ve insanların hayatlarına mana katarak insanların kişisel iyi oluşlarını yükseltmektedir (Emmons, 1986: 1058).

Klinger'e (1998) göre, bireylere : "Yaşamınızdan doyum almanızı ne sağlar?" diye sorulduğunda, bireylerin çoğunlukla hayat gayelerinde, istikbale yönelik arzularından ve istikbal odaklı hayallerden bahsettikleri gözlenmektedir. Öyle ki terapilerin genelinde, kişilerin psikolojik bakımdan olumlu bir hayat yaşamaları adına, genellikle gayelerini tayin etmek ve bu gayeleri hayata geçirmeleri üzerinde durulmaktadır. Yapılan bu uğraşlar, gaye belirleyip bunları hayata geçirme gayretinde bulunanların, bulunmayanlara nispeten kişisel bakımdan daha yararlı olduklarını ortaya koymaktadır (Emmons, 1999: 45).

Gayelerin değişik istikametleri, kişisel iyi oluşla değişik seviyelerde bağ kurar. Eğer bireyler, gayelerin çok mühim olduklarına ve gayelerini hayata geçirebileceklerine itimat ederlerse, o vakit yüksek düzeyli kişisel iyi oluşa malik olmaktadır. Buna ilave olarak, her gaye, insanın bireysel iyi oluşunu artırmaktadır. Kişinin ciddiye aldığı gayeler, insanın bireysel iyi oluşunu yükseltmektedir (Diener ve Fujita, 1995: 926).

Erek kuramı, gaye ve ihtiyaç konseptleri üzerinde durur. Kurama göre her insanın gayeleri değişik ve gayeleri gereği yol aldıklarında mutluluk düzeyleri yükselecektir. Bu sebeple insanlar gayelerine eriştiklerinde müspet hislere, erişemediklerinde olumsuz hislere sahip olacaklardır (Diener ve Diener 1996: 181). Bu kuram ilgili olma, özerklik ve mükemmeliyet ihtiyaçları doğuştan var olan dâhili

ihtiyaçların olduğunu belirtmektedir. Öz yeterlilik kuramına göre, ilgili olma, özerklik ve mükemmeliyetlik ihtiyaçlarının karşılanması, insanların kişisel iyi oluşlarını müspet olarak tesir etmektedir. Etkinlik kuramına göre, bireysel iyi oluş, kişinin tayin ettiği gayeyi hayata geçirmek için sarf ettiği emekle artar (Deiner, 1984: 542).

2.5.2. Etkinlik Kuramı

Kişinin yaşamında kendisi için belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmaktan ziyade bu hedefleri gerçekleştirmek için ortaya koymuş olduğu çabalar ve eylemler birey için daha haz verici bir duygudur. Etkinlik kuramına göre, kişinin kendi beceri ve yeteneklerine uygun hedefler seçmesi ve bu hedeflere ulaşmak için etkinlik içerisinde bulunması kişiye doyum sağlamaktadır (Tuzgöl, 2004: 27).

Diener'e (1984) göre, amaç kuramları bahtiyarlığı bazı olağan dışı halleri merkeze yerleştirirken, etnik kuramları, bahtiyarlığı beşer eylemlerin yan mahsulleri olarak kabul etmektedir. Bu kurama göre şahıs ehemmiyetli amaçlar üzerine konsantre olmalıdır ve bahtiyarlık bunun akabinde gelecektir. Örneğin dağa tırmanma etkinliği zirveye varmaktan daha fazla haz verebilir. Etkinlik kuramının temsilcileri arasında Aristo en çok bilinenidir. O, saadetin faziletli davranışlarla geleceğini dile getirir. Aristo'ya göre bazı beşeri kabiliyetler vardır. Bahtiyarlık bu kabiliyetler tam anlamıyla icra edildiğinde meydana gelir. Örneğin kişisel uğraşlar, sosyal etkileşim ve egzersizler etkinlik olarak görülür (Yıldız, 2014: 74).

Etkinlik kuramına göre şahsın subjektif iyi oluşlarının sebebi etkinliktir. Şahsın hedeflerinden çok hedeflerine ulaşmak için yapmış olduğu faaliyetleri bireyin öznel iyi oluşunu etkiler. Örneğin dağa tırmanma durumu etkinlik kuramı kapsamında ele alınabilir. Bu kurama göre dağa tırmanma eyleminde zirveye ulaşmaktan ziyade tırmanma eyleminin kendisi bireyin öznel iyi oluşunu daha fazla etkiler. (Deiner, 1984: 542, Ryan ve Deci, 2000: 141).

Etkinlik kuramına göre öznel iyi olma hali bireyin saptamış olduğu hedefi meydana getirmek için ortaya koyduğu çabayla artar (Deiner, 1984: 546).

2.5.3.Uyum Kuramı

Şahısların ömürlerinde devamlı olarak farklılaşan vaziyet ve vakalar bulunmaktadır, Uyum kuramı şahısların bu değışiklere uyum sağlayabilecek kabiliyetlerinin olduğunu dile getirmektedir.

Şahıslar bu kabiliyette oldukları için uzun vakit elem veren vakaların ardından uzun vadede mutsuz olmadıkları haz veren vakalarda da mutlu kalamadıklarını dile getirmektedir (Tuzgöl, 2004). Uyum kuramına göre şahısların subjektif iyi oluşları kısa vadelidir. Haz veren davranış tekrarlandıkça şahıs yaşadığı vaziyete uyum sağlayacak ve meydana gelen etkinlik zaman içerisinde haz vermeyecektir (Eryılmaz, 2009: 30).

Bu kuramda şahsın önceki hayatı ölçünlü olarak görülmektedir. Şahsın yaşamakta olduğu hayat standardın üstünde ise şahsın bahtiyar olacağı varsayılmaktadır. Şahsın kendi yaşantısı dışında da ölçün olabilir. Örneğin birey ebeveynlerine yaslanan bir başarı standardına göre, bahtiyarlığa değer ve vasıf biçmektedir (Yetim, 2001: 257).

Uyum kuramı, kişilerin girişte bilinmeyen şartlara ve vakalara reaksiyon göstereceklerini; lakin zamanla vakalara ve şartlara alışacaklarını ve girişteki düzeylerine tekrar döneceklerini ifade eder. Vakalar, olumlu ve olumsuz olma durumlarına göre kişilerde farklı veya ulvi seviyede kişisel iyi oluş durumu yaratabilir; lakin zamanla yapmış olduğu etki kuvvetini, yitirmeye başlar. İnsanlar, müspet şartlara ahenk kattıkları için kişisel iyi oluş durumları da epeyce uzun sürmektedir. Benzer durumlarda, olumsuz şartlara da ahenk kattıkları için kişisel iyi oluş durumları da epeyce uzun sürmektedir. Benzer durumlarda, olumsuz şartlarda da ahenk sağladıkları için az seviyede ki kişisel iyi oluş durumları da uzun sürmektedir (Brickman ve Campbell, 1971: 287, Heady ve Wearing, 1989: 731, Lucas, Clark, Georgellis ve Deiner, 2003: 527).

Yapılan uğraşlar, uyum kuramının buluşlarını ispatlamaktadır. Mesela; şans oyunlarında çok büyük seviyede para kazananların veya yüz felci geçirenlerin kişisel iyi oluş seviyelerinin, vakitle ortalama bireyin kişisel iyi oluş seviyesinde değışikliğin olmadığı gözlemlenmiştir (Brickman, Coates ve Bulman, 1978: 917).

Uyum kuramına göre, insanların öznel iyi oluş vaziyetleri geçici bir durumdur. Çünkü insanlara zevk veren etkinlikler, yinelendikçe ulvileşen ahenk düzeyinin bir neticesi olarak insana zevk verme hususiyetini kaybedecektir (Buss, 2000: 15, Deiner, 1984: 546).

2.5.4. Aşağıdan Yukarı ve Yukarıdan Aşağı Kuramı

Kişisel iyi oluşlar konseptiyle alakalı bir diğer kuram aşağıdan yukarı unsurları olarak meydana getirilmiştir. Bu kuram harici vakaların ongunluk üzerindeki tesirini irdelemektedir. Ongunluğun küçük zevklerin bir araya gelmesiyle var olduğumuzu ifade eder. İnsanların, ongunluğunu birçok zevk veren tecrübelerin neticesinde meydana geldiğini söylemektedir. Bu kurama göre bireyler, arkadaşlık, iş aile gibi sahalarda yaptığı, kıymetlendirmenin sonucunda memnun kalıyorsa ulvi kişisel oluşa maliktir (Tuzgöl, 2005: 103). Aşağıdan yukarı yaklaşımına göre insanın ongunluk veren tecrübeleri çoktur. Mesut bir hayattın, ongunluk veren zamanlarda oluşmakta olduğunu dile getirir (Yetim, 2001: 258),

Aşağıdan yukarıya kuramına göre, insanlar duydukları zevklerin ve elemelerin değerlendirmesini yaparak kişisel boyuttan iyi veya kötü olduklarını kararlaştırırlar. Bu kuram için, insana zevk veren hadiselerin ve insanın hayatı boyunca elde ettiği tatminkârlığın derecesi önemlidir. Aşağıdan yukarıya kuramına göre, kişisel iyi oluş, insanların hissettikleri ufak ufak kişisel iyi oluşların bütünüdür. İnsana bu kuram istikametinde “öznel açıdan iyi misin?” sorusu yöneltildiğinde insan, duymuş olduğu zevklerin ve elemelerin hesaplarını yaparak cevap verir.

Yukardan aşağıya kişisel iyi oluş kuramının esasları, felsefedeki atomistik fikre dayanır (Deiner, 1984: 547, Kozma ve Stones, 1980: 906). Yukarıdan aşağı kuramına göre kişisel iyi oluş, tek kişilik hususiyetidir. Kişinin malik olduğu bu hususiyet, ferдин hayat hadiselerine verdiği reaksiyonlara tesir eder. Kişisel iyi oluş, ferдин dışında değil dâhilindedir. Kişi, yaşadığı hadiseleri olumlu ve olumsuz kıymetlendirme yetisine sahiptir. Böylece kişinin hayat vakalarını yorumlayış biçimi, kişisel iyi oluşuna tesir eder. Aşağıdan yukarıya kuramına göre kişiye “ *öznel açıdan iyi misin?*” sorusunu sordüğümüzde, kişi yaşanmış zevk ve elemelerin değerlendirmesini yaparak cevap verir.

Ufak ufak kişisel iyi oluşların tamamı kişisel iyi oluşu meydana getirir (Deiner, 1984: 548).

Yukarıdan aşağıya kuramına göre, kişisel iyi oluş tek kişilik hususiyeti kişi hayat hadiselerine verdiği reaksiyonlarına tesir eder. Kişisel iyi oluş, ferdin içindedir, dışında olamaz, yaşanan hadiseler olumlu ya da olumsuz olarak kişi tarafından değerlendirilir. Değerlendirme ve etki biçimi bireysel iyi oluşa tesir etmektedir (Deiner, 1984: 546).

Kısaca aşağıdan yukarıya yaklaşımından zevk veren tecrübelerin tamamında olgunluk meydana gelirken, yukarıdan aşağıya kuramında ferdin kişilik hususiyetinin, vaziyetleri tefsir etme üzerindeki tesirinden dolayı mesut olunmaktadır.

2.5.5. Çok Yönlü Uyuşmazlık Kuramı

Michalos (1985) tarafından inkişaf edilen kurama göre bireyin olgunluğunu bazı kıstaslara dayanarak mukayese etmektedir. Bireyler arzu, gereksinim, amaç, mazi şartları, başkalarının durumu gibi farklı ölçünleri belirgin bir şekilde mukayese eder. Ferdin içerisinde olduğu şartlar ile kendine belirlemiş olduğu ölçümler arasında fark ulvi ise kişisel iyi oluş az, fark az olursa kişisel iyi oluş ulvi olmaktadır (İşleroğlu, 2012).

Michalos (1985) tarafından ortaya atılan çok yönlü uyumsuzluk kuramına göre, kişinin kendilerini geçmiş koşullar, dilekler, doyumun ideal düzeyleri, ihtiyaçlar, amaçlar ve diğer kişilerin durumu gibi birçok ölçütü karşılaştırdıklarını belirtmektedir. Andrews ve Robinson'a (1991) göre, kişi gerçek durumunu karşılaştırırken bazı durumları ölçüt almaktadır. Bunlar bireyin kendisine yakın olan kişilerin sahip oldukları şeyler, geçmişte sahip olduğu en iyi şey, şu ana kadar sahip oldukları ve gelecekte sahip olmayı hayal ettiği şeyler olarak tasnif edilebilmektedir. Bireyin istekleri ile sahip oldukları arasındaki fark ne kadar küçükse öznel iyi oluşun o kadar yüksek olacağı bildirilmektedir (Yavuz, 2006).

Özetle, yargı kuramları kişinin mutluluğunu, kendisine ölçüt olarak aldığı bireylerle kıyaslaması ve bunun neticesinde memnun olup olmama duygusuna bağlı olduğunu dile getirmişlerdir.

2.6.ÖZNEL İYİ OLUŞU ETKİLEYEN ETMENLER

Diener'e (1984) göre kişilerin öznel iyi oluşlarındaki farklılıkların nedenleri demografik, kişilik ve sosyal değişkenler olmak üzere üç grupta toplanır. Yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerin öznel iyi oluşa etkisini araştıran çok sayıda araştırmacı bulunmaktadır. Bu özelliklerin öznel iyi oluşun ana belirleyicisi olmadığı ancak kişiliğin en güçlü etkilerinden biri olduğunu öne sürmektedir (Tuzgöl, 2005: 223-232). Yaş değişkeni ile öznel iyi oluş arasında direkt bir bağ olmadığı vurgulanmıştır (Diener vd. 2002: 63). Kadınların erkeklere göre daha yoğun duygular yaşamasına karşılık, cinsiyet değişkeni yönünden kadın ve erkekler arasında çok küçük farklılıklar bulunmuştur (Diener ve Diener, 1996: 181-185). Öğrenciler üzerinde yapılan bir Araştırmaya bakılırsa kızlar ve erkekler arasında hayat tatminleri yönünden bir değişiklik olmadığı fark edilmiştir (Katja, Paiva, Marja-Terttu ve Pekka, 2002: 243).

Gelir düzeyi yüksek olan diyarların, subjektif iyi oluş puanları, fakir diyarlarda yaşayan fertlerin subjektif iyi oluş puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir (Diener ve Diener, 1996: 181-185). Fakir diyarlarda meta ve hizmetler eksiktir. Buda şahısların mutluluğunda mühim tesire sahiptir. Varlıklı ve yoksul diyarlar arasında fark edilen bu anlamlı başlıklar benzer diyarların bireyleri içerisinde daha düşük dağılım göstermektedir. Ferdin sahip olduğu kazanç, ancak içinde bulunduğu sosyal muhit içerisinde anlam kazanır. Varlık içerisinde yaşamak, beraberinde kaygı, kirlilik ve yoğunluk gibi negatif sonuçları doğurur; kazancın tesirini dengeler böylece kazanca bağlı olarak iyi olmanın çoğalması dengelenir (Yetim, 2001: 258).

Subjektif iyi oluş kavramsal çerçevesinde, birçok araştırmacı tarafından subjektif iyi oluşun bireyin iyi olma durumunun en mühim belirleyicisi değilse dahi, en kuvvetli etki edici unsurlarından biri olduğu savunulmaktadır. Subjektif iyi oluş üzerine yapılan araştırmalarda, belli vakitte yaşamından tatmin elde ettiğini belirten şahsın, haftalar, aylar, hatta yıllar sonra bile hayatlarını tatminli olarak nitelendirmeye yatkın oldukları fark edilmektedir (Tuzgöl, 2005: 223-231).

Kişilik bireyin istikrarlı duygu, fikir ve hareket yönelimlerinin açıklayan özelliklerine imada bulunan geniş içerikli bir kavramdır. Kişilik “bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, bireyi diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılanmış bir kişilik biçimidir (Cüceloğlu, 1996). Şahsın kendisinden kaynaklanan istikrarlı hareket kalıpları

ve kişilik içi süreçlerdir (Burger, 2006). Ferdin bütün alakalarını, tutumlarını, kabiliyetlerini, konuşma stilini, dış görünümünü, bedensel ve sosyal niteliklerini, içgüdülerini, dürtülerini, eğilimlerini, kazanılmış tecrübelerini bir beşerin çevresine adapte olması hedefiyle yaptığı hareket ve kişisel farklılığa dayanan hislerini, fikirlerini, becerilerini, kabiliyetlerini ve alışkanlıklarının oluşturduğu işlevsel bir bütün olarak tanımlamaktadır (Otrar, 1997).

Özetle kişilik, bireyleri birbirlerinden ayırt eden bedensel, düşünsel ve ruhsal özelliklerdir. Kişiliğin iki önemli unsuru vardır. Bunlardan ilki, kişiliğin dengeli olmasıdır (Burger, 2006). Bu dengeli davranış kalıpları her durumda ve her zamanda gözlenebilmektedir. Örneğin; dışadönük bir bireyin her zaman dışadönük davranışlar sergilemesi beklenir. İkincisi, kişiliğin bireyin duygularını ve davranışlarını etkileyen bütün duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçleri kapsamasıdır (Burger, 2006). Bu süreçler her kişide farklı şekilde işlemektedir.

Eğitim bireylere gayeleri doğrultusunda ilerleme sağlamaları, çevresindeki değişikliklere kolayca uyum sağlamalarına olanak verdiğinden, mutluluğu artırıcı rol oynamaktadır. Bununla birlikte eğitim, arzuların ve beklentilerin artmasına neden olabilmektedir. Bunun yanında aldıkları eğitim nedeni ile bireyler yeni, farklı değerlere yönelebilmekte; ancak bu değerler içinde buldukları toplum tarafından kabul görmediğinde mutsuz olabilmektedirler. Dolayısıyla eğitim, gelir, statü, kültürel değerler, yaşam tercihleri gibi değişkenlerle birlikte anlam kazanmakta ve eğitim bu değişkenler vasıtasıyla öznel iyi olma üzerinde etkili olmaktadır (Yetim, 2001: 258).

Varlıklı ülkelerdeki bireyler fakir ülkelere kıyasla daha mutlu olduklarını bildirmelerine rağmen, maddi durum ile mutluluk arasındaki ilişki, ülkeler arası değil ülke içinde bakıldığında daha zayıf olabilmektedir. Ülke içinde yapılan araştırmalarda gelir seviyesi yükseldikçe kişilerin daha yüksek mutluluk bildirdikleri görülmektedir. Her sene düzenlenen anketlerde, zengin bireyler fakir bireylere nispetle ortalamanın üstünde bir mutluluk düzeyi bildirmektedirler, ancak yıllarla birlikte yüksek veya düşük gelir seviyesinde olanların mutluluk düzeylerinde bir artış gözlenmemektedir (Diener, 1984: 542-575).

Bireylerin dine gösterdikleri önem, dinsel kader anlayışı ve dinin gereklerini yerine getirme kişilerin ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Dinsel yaşantılar

günlük hayatta karşılaşılan olayların kabul edilmesini sağlayarak, benzer değerlere sahip kişileri bir araya getirerek öznel iyi olma durumunu olumlu etkilemektedir (Diener ve Diğ., 1999: 276-302).

Bireylerin hayatlarını değerlendirmeleri, toplumsallaşma ile öğrenilen kültürel değerlerden etkilenmektedir. Bu sebeple yaşam doyumu konusu üzerine çalışan araştırmacının, bireylerin kültür ve değerlerini dikkate alması gerekmektedir. Kültürle alakalı çalışmaların çoğu kültürün bireycilik-toplumculuk yönleri üzerine odaklanmaktadır. Bireyci toplumlardaki bireylerin, önceliği bireysel gayelere verdikleri, başarı ve başarısızlıklarında bireysel sorumluluk hissettikleri ve çevrelerindeki topluluktan bazı farklılıklar yaşadıkları bulunmuştur. Aksine toplumcu kültürlerdeki kişiler, önceliği toplumun gayelerine vermekte, başarı ve başarısızlıklarını başkaları ile paylaşmakta ve gruplarındaki insanlarla yakın ilişkiler kurmaya daha meyilli olmaktadır (Hampton ve Marshall, 2000: 21).

2.7. ERGENLİK DÖNEMİ

Birey hayatı boyunca devamlı değişim ve ilerleme içindedir. Ergenlik dönemi, bu ilerlemenin en önemli dönemini oluşturmaktadır. Çocuklukla olgunluk arasında bulunan ergenlik döneminin, cemiye ve bireye göre farklı özellikler göstermesi nedeniyle bir tanımda bulunmak zordur. Ergenlik dönemiyle alakalı günümüze kadar birçok tanım yapılmıştır (Dinçer, 2008: 3). Çocukluktan olgunluğa geçiş evresi olan erinlik, yeni davranış ve görevlerin tecrübe edildiği kişide, biyolojik ve sosyal olarak kalıcı değişikliklerin olduğu, anlaşılması zor bir dönemdir (Cansever, 2013: 193). Erinlik dönemi; değişim ve gelişimin hızlı olduğu, kıyaslama ve fırsatları değerlendirme zamanıdır. Bireyin yaşamının bu döneminde, yaşamış olduğu hızlı değişim, hayatının geri kalan hiçbir evresinde bu denli hızlı bir gelişim ve değişim evresi yaşayamaz. Bu evrede bedenlerimiz, kavrayışlarımız, becerilerimiz ve insanlar arası ilişkilerimiz farklılaşır (Yalom, 2008: 11). Erik Erikson, bu evrenin temel görevinin, kimlik kazanmak – başkalık duygusu olduğunu öne sürmektedir. Kimlik duygusu; tutarlı ve anlamlı – kişiliğin tam komplikelikliğini ayırt ederek – beceriler ve gizille aynı olmalıdır (Yalom, 2008: 23).

Ergenlik kelimesi, batı dilindeki “adolescent” in karşılığı olarak kullanılmıştır. Latincede yetişmek, yetkinlik anlamında kullanılan “adolescence” fiil kökünden gelen bu kelime, bir süreci göstermektedir; günümüzde insanda gözlenebilen devamlı ve süratli bir gelişme dönemi olarak ifade edilebilir (Yavuzer, 2002: 262).

Milli Eğitim Bakanlığının tarifine göre, genç yetişkinlik dönemine erme sebebi ile biyo- psikolojik bakımdan çocukluğun bitimi ile cemiyet yaşantısında mesuliyet alma evresi olan çocukluk ve toy yetişkinlik arasında kalan 12-14 yaşları arasındaki kümedir. UNESCO’nun tarifine göre ergenlik, eğitim görmeye devam eden, yaşamını kazanmak adına çalışmayan ve evli olmayan bireydir (Yılmaz, 2007: 34). Buluş dönemi, psikolojik, zihinsel ve sosyal bakımdan bir gelişme ve yetkinliğinin yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş evresidir (Yavuzer, 2002: 262).

Bu evre Piaget’nin “*Düşüncenin Gelişimine İlişkin Dönemleri*”nde 12 yaş ve üstü olan “*Soyut İşlemler*” evresine isabet eder. Soyut düşünce dönemindeki erinler faraziyeler kurabilirler, mantıksal neticeler çıkartabilirler ve gerek somut gerekse soyut şekilde, problemlere değişik bir çerçeveden bakıp karmaşık haller meydana getirebilirler (Eraslan, 2011: 2).

2.7.1. Ergenlik Dönemi Bedensel Gelişim

Cemiyetin araç- gereç ve maharetler dünyası ile uygun bir bağ kurması ve erinlik döneminin gelmesi ile çocukluk evresi sona erer. Genç yetişkinlik evresi başlar. Erinlik ve delikanlılık dönemlerinde vücutta hızlı bir gelişim meydana gelir (Kılıçaslan, 2010: 22).

Büyüme ve gelişme bakımından kız ve erkeklerde değişiklikler görülür. Erinlik evresi kızlarda daha önce başlar. Bu değişiklikler çok büyük ölçüde olmamasıyla birlikte kızlarda genelde 9-11, erkeklerde ise 11-13 yaşlarında erinliğe adım atma söz konusudur (Abalı, 2012: 13).

2.7.2. Ergenlik Dönemi Sosyal Gelişim

Özdeşleşme ve arkadaşlık ergenlik döneminde sosyal ve duygusal gelişimin iki önemli aşamasıdır (Cüceloğlu, 2004: 369). Özdeşleşme, gençlik evresine özel ruhsal yapı zarfında ailedeki kişilerden başlayarak çevredeki bireylere, fikirlere, kültüre doğru

gittikçe vasileşen bir alanda, istemli ya da istemsiz olarak kabullendiği, özümsemiği fikir, hareket, davranış ve fiillerden oluşan bir ilerlemedir (Yavuzer, 2002: 279).

Erinlik evresinde çocuk bireyselleşmeye ve özgürleşme arayışlarına girer. Ergenin iletişim yoğunluğu, aile bireylerinden, arkadaş çevresine doğru bir geçiş yaşar. Erinlik evresindeki çocuk için arkadaş grubu içerisinde yer almak, arkadaşları tarafından kabul görmek önemlidir. Ergen de meydana gelen bu değişim anne ve baba ilişkilerinde sıkıntılara yol açabilir, ebeveynlerin çocuğa karşı mücadelecilik davranışları çoğalabilir. Bu evrede erinle yeni bir iletişim şekli geliştirmek erini dinlemeye ve anlamaya yönelik tutumlar içerisinde olmak, başkaca özgür hükümler alabilme yetkisi ve özgüven hissini geliştirecek tutumlarda olma sorumluluğu ebeveynlere düşmektedir (Kılıçarslan, 2010: 6). Erin toplumda itibar kazanmaya ve statü sahibi olmaya ihtiyaç duyar. Sosyal uyumun olması için büyük ölçüde gereksinimin dengelenmesine bağlıdır. Ergenlik dönemi bir anlamda, sosyal gelişim ve uyum zamanları olarak da gösterilebilir (Yavuzer, 2002: 276).

2.7.3. Ergenlik Dönemi Duygusal Gelişim

Ergenlerin duygusal olarak yaşama bakış açılarında bazı çelişkiler yaşanmaktadır. Bu çelişkiler yalnız olmadan duyulan hazzın yanı sıra bir grup içerisinde bulunma, yetişkini küçümseme duygusu yaşamakla birlikte, yetişkine aynı zamanda güvenme, ergenin hayal dünyasında duyduğu endişe ve ümitsizliğe rağmen geleceğe yönelik, çöşkulu aynı zamanda çelişkili duyguları sürekli hissederler (Yavuzer, 2002: 269).

Yapılan birçok araştırmada ergenlik döneminde duygusallığın çok yoğun bir biçimde ön planda olduğu bu dönemde duyguların yoğun yaşanmasından dolayı bazen yaşanan duyguların şiddete kadar uzandığı ve bunun da bireyin tüm yaşamına etki ettiği görülmüştür (Yavuzer, 2002: 270).

Ergenlik döneminde birey kendi davranışlarını sorgulama sonucunda utanma duygusu, pişmanlık duyma, güvensizlik hissine kapılma veya çekingenlik yaşama gibi duygularla yüzleşmek durumunda kalabilir. Aynı zamanda bu dönemde ergen korku, endişe ve öfkelenme gibi çeşitli heyecan verici duyguları da yaşayabilir (Yavuzer, 2002: 270).

2.7.4. Ergenlik Dönemi Kişilik Gelişimi

Ersanlı (2005), çocukluğun yavaş yavaş geride bırakıldığı ve yetişkinliğe geçiş olan ergenlik dönemini Erikson, kimlik karmaşasının yaşandığı bir dönem olarak ifade etmiştir. Kimlik kazanma evresinin her ne kadar bebeklik döneminde başladığı kabul edilse de hayat boyu devam eden bir süreç olduğu ve bununda en kritik evresinin ergenlik döneminde yaşandığı kabul edilir. Ergenler bu evrede dengeli bir kimlik gelişiminin ifadesi olan bireyselleşme duygusunu yoğun olarak yaşamaktadırlar. Kendilerini tanımaya ve geliştirmeye yönelik olarak sürekli bir takım sorular sorar ve sorgulamalarda bulunur ve cevaplarını ararlar. Gelecekte nasıl bir yetişkin olacaklarını düşünür ve geleceklerine dair hayaller kurarlar (Berktin, 1978: 46).

2.7.5. Ergenlik Dönemi Ahlak Gelişimi

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına baktığımızda ergenlik evresinin karşılığı olan 10 ile 18 yaşları arasında “*geleneksel aşama*” dan geçilir. Bu aşamanın ilk döneminde kişi grup kurallarına uygun davranmaya özen gösterir.

Dürüst olma, insanlara yardım etme ve çevresinde örnek bir birey olma çabası içindedir. İçinde bulunduğu grubun istekleri ve normları doğrultusunda hareket etmeyi öğrenir. Çevresindeki bireyler tarafından beğenilmemek, kabul görmemek istenmeyen davranış şekilleridir. Ergenler grup arkadaşlarının davranışlarını analiz ederken sonucunu değil de davranışın yapılış amacını önemserler (Dinçel, 2006: 45).

2.7.6. Ergenlik Dönemi Bilişsel Gelişim

Ergenlerde zihinsel işlevlerdeki yaygın değişimler bireyin soyut yaşantılarla mücadele etmesine izin verir; geleceğini şekillendirmek ve daha önce sorgulayamadığı tutum, davranış ve değerlerini kendi sorgu süzgecinden geçirmektedir (Yalom, 2008: 22).

Ergenlik dönemindeki bilişsel gelişim, somut değerlendirmelerden soyut değerlendirmelere doğru bir geçiş yapar. Soyut değerlendirmeler düzeyine erişen bir ergen artık yetişkinlerin dünyasıyla yakından bir iletişim kurar. Soyut düşünme biçimi artık bilişsel gelişimin son aşamasıdır. Soyut değerlendirmeler gelişirken ergenin kişilik

yapısı da gelişir ve etik değerlerinde gelişmeler yaşandığı gibi kimlik gelişiminde de temel değişiklikler yaşanır (Cüceloğlu, 2004: 352). Ergenlik döneminden birey bütünden parçalara doğru değerlendirmeler yapabildiği gibi parçalardan bütüne doğru düşünme yeteneğini kazanır (Kılıçarslan, 2010: 19).

Ergenler için soyut kavramlar artık üzerinde detaylı bir şekilde düşünülmesi ve cevaplandırılması gereken konular arasındadır. İdeolojik düşünceler, farklı siyasi görüşler, dünya ve ahiret hayatı, yaşamın anlamı, dürüstlük, güven vb. kavramlar ergenin ilgi alanına girmekle birlikte bu konular üzerine değerlendirmeler yaparlar (Abalı, 2012: 30).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma tarama araştırmalarından betimsel tarama ve ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli, değişkenler arasındaki ilişkileri açıklama ve sonuçları tahmin etmeye olanak sağlayan bir araştırma türüdür. İlişkisel tarama araştırmalarında en az iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılır (Tekbıyık, 2015). Bu kapsamda lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının çeşitli değişkenlere göre göstermiş olduğu farklılaşma betimsel tarama modeli ile incelenmiş ve dindarlık ile öznel iyi oluş arasında ki ilişki de ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreninin Samsun ili Çarşamba ilçe merkezinde öğrenim görmekte olan bütün lise öğrencileri oluşturmaktadır. Çarşamba İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan verilere göre ilçe merkezindeki liselerde toplamda 8499 Öğrenci eğitim görmektedir (Çarşamba İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016). Bu kapsamda araştırma evreni olarak kabul edilen bu rakamı temsil edebilmesi için örneklem büyüklüğü hesaplamasında % 99 güven aralığı tercih edilmiş ve bu kapsamda araştırmanın örnekleminin 540 öğrenci oluşturması gerektiği hesaplanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini belirlemek için aşağıda verilen formül dikkate alınarak gerekli olan sayı hesaplanmıştır (Özdamar, 2003: 116-118).

N: Evren birim sayısı, n: Örneklem büyüklüğü

P: Evrendeki X'in gözlenme oranı, Q (1-P): X'in gözlenmeme oranı

Z_{α} : $\alpha = 0.05, 0.01, 0.001$ için 1.96, 2.58 ve 3.28 değerleri

d= Örneklem hatası

σ = Evren standart sapması

$t_{\alpha, sd} = sd$ serbestlik dereceli t dağılımı kritik değerleridir ($sd=n-1$). $t_{\alpha, sd}$ kritik değerleri $sd= n-1 \rightarrow 5000$ olduğunda Z_{α} değerlerine eşit alınabilir.

- Evren varyansı biliniyorsa ve sadece 1. tür hata dikkate alınarak örneklem büyüklüğü;

$$n = \frac{N \cdot \sigma^2 \cdot Z_{\alpha}^2}{(N-1) \cdot d^2}$$

Bu kapsamda belirlenen örneklem büyüklüğüne ulaşmak için ise küme örnekleme, büyüklüğe orantılı örnekleme ve uygun örnekleme yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme seçme işlemi üç basamaklı olarak yürütülmüştür. Bu amaçla birinci basamakta liseler kendi içerisinde öncelikle kümelere ayrılmıştır. Bu kapsamda her okul türü ayrı bir küme olarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmada ise Fen Lisesi bir küme, Anadolu liseleri bir küme, imam hatip liseleri bir küme, teknik liseler bir küme, kız meslek liseleri bir küme olarak kabul edilmiştir. İkinci aşamada belirlenen kümelerden büyüklüklerine göre seçilecek olan örneklem birimi sayısı hesaplanmıştır. Üçüncü aşamada ise her bir kümeden uygun örnekleme yoluyla belirlenen örneklem birimine ulaşıncaya kadar veri toplanmıştır.

Evren ve Örnekleme ilişkin veriler aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Sıra No	Okul İsimleri	Toplam Öğrenci (Evren)	Alınan Öğrenci (Örnekleme)
1	75. Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	511	
2	Ağca Güney Çok Programlı Anadolu Lisesi	167	
3	Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi	786	75
5	Bulutoğlu Anadolu Lisesi	578	75
6	Çarşamba Anadolu İmam Hatip Lisesi	620	90
7	Çarşamba Anadolu Lisesi	717	
8	Çarşamba Fen Lisesi	529	45
9	Çarşamba Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	870	80
10	Çarşamba Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1117	90
11	Dikbıyık Anadolu Lisesi	560	
12	Mesleki Eğitim Merkezi	30	
13	Özel Farabi Temel Lisesi	191	
14	Yeşilirmak Anadolu İmam Hatip Lisesi	704	
16	Yıldırım Çınar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	586	
17	Yunus Emre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	533	85
Genel Toplam		8499	540

Araştırmanın örnekleme ilişkin demografik bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.1. Örneklemin cinsiyete ilişkin dağılımı

	f	%
Kız	303	56,1
Erkek	237	43,9
Toplam	540	100,0

Tablo 3.1 incelendiğinde örneklemin % 56.1'inin kızlardan ve % 43.9'unun ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 3.2. Örneklemin yaşa ilişkin dağılımı

Yaş	f	%
14,00	48	8,9
15,00	163	30,2
16,00	137	25,4
17,00	142	26,3
18,00	50	9,3
Total	540	100,0

Tablo 3.2 incelendiğinde örneklemin % 8.9'unun 14 yaşında, % 30.2'sinin 15 yaşında, % 25.4'ünün 16 yaşında, % 26.3'ünün 17 yaşında ve % 9.3'ünün ise 18 yaşında olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3. Örneklemin gelir düzeyine ilişkin dağılımı

Gelir	f	%
0-1000	210	38,9
1000-2500	228	42,2
2500-4000	81	15,0
4000 üzeri	21	3,9
Total	540	100,0

Tablo 3.3 incelendiğinde örneklemin % 38.9'unun gelir düzeyinin 0-1000 TL arasında olduğu, % 42.2'sinin 1000-2500 TL arasında olduğu, % 15'inin 2500-4000 TL arasında olduğu, % 3.9'unun ise 4000 TL arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 3.4. Örneklemin Anne eğitim durumuna ilişkin dağılımı

Anne eğitim	f	%
Okuryazar	50	9,3
İlkokul	352	65,2
Ortaokul	71	13,1
Lise	48	8,9
Üniversite	19	3,5
Total	540	100,0

Tablo 3.4 incelendiğinde örneklemin % 9.3'ünün anne eğitim düzeyinin okur yazar olduğu, % 65.2'sinin ilkokul mezunu olduğu, % 13.1'inin ortaokul mezunu olduğu, % 8.9'unun lise mezunu olduğu ve % 3.5'inin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5. Örneklemin Baba eğitim durumuna ilişkin dağılımı

Baba eğitim	f	%
Okuryazar	15	2,8
İlkokul	313	58,0
Ortaokul	107	19,8
Lise	61	11,3
Üniversite	44	8,1
Total	540	100,0

Tablo 3.5 incelendiğinde örneklemin % 2.8'inin baba eğitim düzeyinin okur yazar olduğu, % 58'inin ilkokul mezunu olduğu, % 19.8'inin ortaokul mezunu olduğu, % 11.3'ünün lise mezunu olduğu ve % 8.1'inin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 3.6. Örneklemin anne tutumuna ilişkin dağılımı

Anne tutum	f	%
Otoriter	91	16,9
Koruyucu	269	49,8
Mükemmeliyetçi	69	12,8
İlgisiz	8	1,5
Demokratik	103	19,1
Total	540	100,0

Tablo 3.6 incelendiğinde anne tutumuna ilişkin olarak örneklemin % 16.9'unun otoriter olduğu, % 49.8'inin koruyucu olduğu, % 12.8'inin mükemmeliyetçi olduğu, % 1.5'inin ilgisiz olduğu ve % 19.1'inin demokratik tutuma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7. Örneklemin baba tutumuna ilişkin dağılımı

Baba tutum	f	%
Otoriter	120	22,2
Koruyucu	223	41,3
Mükemmeliyetçi	69	12,8
İlgisiz	18	3,3
Demokratik	110	20,4
Total	540	100,0

Tablo 3.7 incelendiğinde anne tutumuna ilişkin olarak örneklemin % 22.2'sinin otoriter olduğu, % 41.3'ünün koruyucu olduğu, % 12.8'inin mükemmeliyetçi olduğu, % 3.3'ünün ilgisiz olduğu ve % 20.4'ünün demokratik tutuma sahip olduğu görülmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırma sürecinde veriler üç farklı veri toplama aracı ile toplanmıştır. Ölçme araçları olarak dindarlık ölçeği ve ergen öznel iyi oluş ölçeği kullanılmış ve örneklemin demografik bilgilerini belirlemek için de araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.3.1. Dindarlık Ölçeği

Kula (2005) tarafından ergenlerin dindarlık özelliklerini belirlemek üzere geliştirilmiş olan likert tipi öz bildirim dayalı bir ölçme aracıdır (Kula, 2005). Ölçek toplamda 5 alt boyut ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan alt boyutlar inanç, bilgi, ibadet, duygu ve etki alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin güvenirlik değerlerini hesaplamak için cronbachalpha değerinin ölçek toplamı için.82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin her bir alt boyutundan ve toplamından alınan puanların yüksekliği dindarlık algısının da yüksekliğine işaret etmektedir.

Bu araştırma sürecinde ölçeğin güvenirlik değerleri yeniden hesaplanmış ve iç tutarlık değerinin .87 ve iki yarı güvenirlik değerinin ise .82 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca faktör yapısının geçerliği doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve ölçeğin beş faktörlü yapısının doğrulandığı bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum indeksleri ise RMSEA: .067, RMR: .065, CFI: .96, RFI: .96, GFI: .96 olarak bulunmuştur. Bu değerlerden hareketle dindarlık ölçeğinin bu araştırma sürecinde kullanılabilir geçerliği ve güvenirliği olan bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

3.3.2. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

Ergen öznel iyi oluş ölçeği ergenlik döneminde ki bireylerin öznel iyi oluş düzeylerini ölçmek amacıyla Eryılmaz, tarafından geliştirilmiş olup yaşamın çeşitli alanlarında ortaya çıkan doyum durumlarını ve olumlu duygulanımlarını ölçmeye çalışan 15 maddeden oluşmaktadır (Eryılmaz, 2009). Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar, aile ilişkilerinde doyum, yaşam doyumu, olumlu duygular ve önemli kişilerle ilişkilerde doyumdur. Ölçek geliştirme sürecinde elde edilen değerler ölçeğin toplam varyansın % 61.64'ünü açıkladığını göstermiştir. Ölçeğin iç tutarlık değeri .87 ve iki yarı güvenirlik değeri .83 olarak ölçülmüştür. Ölçeğin puanlanması sürecinde her bir alt boyuttan ve ölçek toplamından alınan puan yükseldikçe öznel iyi oluşunda yükseldiği kabul edilmektedir.

Bu araştırma sürecinde ergen öznel iyi oluş ölçeğinin güvenirlik değerleri yeniden hesaplanmış ve iç tutarlık değerinin .92 ve iki yarı güvenirlik değerinin ise .85 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca faktör yapısının geçerliği doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve ölçeğin dört faktörlü yapısının doğrulandığı bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum indeksleri ise RMSEA: .078, RMR: .077, CFI: .97, RFI: .97, GFI: .97 olarak bulunmuştur. Bu değerlerden hareketle ergen öznel iyi oluş ölçeğinin bu araştırma sürecinde kullanılabilir geçerliği ve güvenirliği olan bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

3.4. VERİ ANALİZİ VE İŞLEM

Araştırma sürecinde toplanan verilerin parametrik veri analizine uygunluğunu incelemek için normallik analizleri, homojenlik analizleri ve uç değer analizleri

(skewness-kurtosis) yapılmıştır. Bu kapsamda araştırma sürecinde toplamda 590 kişiye ölçekler uygulanmış ancak veri setinin parametrik değer taşıyıp taşımadığının belirlenmesi için yapılan normallik analizleri sonucunda 20 kişiye ait verilerin normallik dağılımını etkilediği için, 13 kişiye ait verilerin homojenlik dağılımını etkilediği için ve 17 kişiye ait verilerin ise normalliği etkileyecek düzeyde uç değer taşıdıkları belirlendiği için veri setinden çıkarılmasına karar verilmiştir. Çıkarılan verilerden toplamda 540 kişiye ait veri seti üzerinde istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda istatistiksel işlem olarak yüzde ve frekans çıkarma, bağımsız örneklem için t testi, tek faktörlü varyans analizi-ANOVA ve Post HocTukey testi ve Çoklu Doğrusal Regresyon analizi yapılarak araştırmanın alt problemlerine cevap aranmıştır.

Araştırma sürecinde bütün veri girişleri Remark OMR anket okuma programı ile istatistiksel işlemler ise SPSS 22.00 istatistik paket programı ile gerçekleştirilmiştir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sürecinde cevap aranılan sorulara ilişkin olarak yapılan istatistiksel analizler ve bu analizlere ilişkin olarak tablo ve yorumlara yer verilmiştir.

Alt Problem 1. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir. Bağımsız örneklem için t testinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F= .789$, $p>.05$, İbadet: $F= .160$, $p>.05$, Bilgi: $F= 2.592$, $p>.05$, Duygu, $F= .152$, $p>.05$, Etki: $F= .205$, $p>.05$).

Tablo 4.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular

	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
İnanç	Kız	303	4,2274	,73405	1,50	.13
	Erkek	237	4,1341	,68610		
İbadet	Kız	303	6,2072	1,36727	.597	.55
	Erkek	237	6,1384	1,27684		
Bilgi	Kız	303	5,3998	1,16419	1,58	.11
	Erkek	237	5,2446	1,07513		
Duygu	Kız	303	6,2063	1,38038	1.41	.15
	Erkek	237	6,3736	1,33574		
Etki	Kız	303	5,9821	2,05146	1.62	.10
	Erkek	237	5,7055	1,85190		

Tablo 4.1 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($t_{538} = 1,50$, $p>.05$), ibadet alt boyutunda ($t_{538} = ,597$, $p>.05$), bilgi alt boyutunda ($t_{538} = 1,58$, $p>.05$), duygu alt boyutunda ($t_{538} = 1,41$, $p>.05$) ve etki alt boyutunda ($t_{538} = 1,62$, $p>.05$) cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Elde edilen bu bulgu cinsiyetin lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini farklılaştıran bir etmen olduğu söylenebilir.

Alt Problem 2. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları yaşlarına göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında yaşlarına göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.2’de verilmiştir. Tek faktörlü varyans analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojnlığe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F= .605, p>.05$, İbadet: $F= .235, p>.05$, Bilgi: $F= 1.17, p>.05$, Duygu, $F= .754, p>.05$, Etki: $F= .337, p>.05$).

Tablo 4.2. Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

	Grup	N	X	Ss	F	p
İnanç	14,00	48	4,1263	,49456	1,65	.16
	15,00	163	4,0871	,37496		
	16,00	137	4,2492	,83798		
	17,00	142	4,2684	,92716		
	18,00	50	4,1637	,64987		
İbadet	14,00	48	6,1488	1,11174	1,41	.22
	15,00	163	6,0558	1,29513		
	16,00	137	6,3534	1,36200		
	17,00	142	6,2376	1,48523		
	18,00	50	5,9435	,97804		
Bilgi	14,00	48	5,1477	,95242	3,28	.011
	15,00	163	5,1203	1,18753		
	16,00	137	5,4953	1,23643		
	17,00	142	5,4942	1,00960		
	18,00	50	5,2876	,97065		

Duygu	14,00	48	5,9164	1,23505	3,63	.00
	15,00	163	6,0551	1,15077		
	16,00	137	6,5088	1,56850		
	17,00	142	6,4585	1,43528		
	18,00	50	6,2253	1,12974		
Etki	14,00	48	5,2500	1,55057	2,36	.052
	15,00	163	5,7776	1,94325		
	16,00	137	6,2141	2,18779		
	17,00	142	5,8440	1,85745		
	18,00	50	5,7972	1,97930		

Tablo 2 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535} = 1,62, p > .05$), İbadet alt boyutunda ($F_{535} = 1,41, p > .05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535} = 2,36, p > .05$) yaşlarına göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Buna karşın Bilgi alt boyutunda ($F_{535} = 3,28, p < .05$) ve duygu alt boyutunda ($F_{535} = 3,63, p < .05$) dindarlık puan ortalamalarının yaşlarına göre anlamlı farklılaşma gösterdiği görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için Tukey testi yapılmış ve bilgi alt boyutunda 15 yaşındakilerin 16 ve 17 yaşındakilere göre dindarlık puanlarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur.

Duygu alt boyutunda ise 15 yaşındakilerin sadece 16 yaşındakilere göre dindarlık puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur.

Elde edilen bulgulardan hareketle yaşın lise öğrencilerinin dindarlık puanları üzerinde bilgi ve duygu yönünden anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Alt Problem 3. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında ailelerinin gelir düzeylerine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.3'de verilmiştir. Tek faktörlü varyans

analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojnlığe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F= .117$, $p>.05$, İbadet: $F= .587$, $p>.05$, Bilgi: $F= 1.127$, $p>.05$, Duygu, $F= .605$, $p>.05$, Etki: $F= .458$, $p>.05$).

Tablo 4.3. Ailenin Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

	Grup	N	X	Ss	F	p
İnanç	0-1000	210	4,1492	,51235	,801	.49
	1000-2500	228	4,1895	,76261		
	2500-4000	81	4,2232	,80601		
	4000 üzeri	21	4,3846	1,32097		
İbadet	0-1000	210	6,1389	1,48124	.237	.87
	1000-2500	228	6,2204	1,21564		
	2500-4000	81	6,1243	1,19692		
	4000 üzeri	21	6,2891	1,41610		
Bilgi	0-1000	210	5,2863	1,19002	1.90	.12
	1000-2500	228	5,3604	1,09113		
	2500-4000	81	5,2322	1,07984		
	4000 üzeri	21	5,8571	,96362		
Duygu	0-1000	210	6,1366	1,38887	3,94	.00
	1000-2500	228	6,2648	1,25127		
	2500-4000	81	6,4815	1,31445		
	4000 üzeri	21	7,0946	2,02318		
Etki	0-1000	210	5,6058	1,82236	3,33	.01
	1000-2500	228	5,9455	1,98184		
	2500-4000	81	6,0247	2,09150		
	4000 üzeri	21	6,8571	2,41424		

Tablo 4.3 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535} = ,801, p > .05$), İbadet alt boyutunda ($F_{535} = ,237, p > .05$) ve Bilgi alt boyutunda ($F_{535} = 1,90, p > .05$) ailelerinin gelir düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Buna karşın duygu alt boyutunda ($F_{535} = 3,94, p < .05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535} = 3,33, p < .05$) dindarlık puan ortalamalarının ailelerinin gelir düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinde Tukey testi yapılmış ve duygu alt boyutunda gelir düzeyi 0-1000 TL olanların ve 1000-2500 TL olanların puan ortalamalarının gelir düzeyi 4000 TL ve üzeri olanlara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur.

Etki alt boyutunda ise sadece gelir düzeyi 0-1000 TL olanların puan ortalamalarının gelir düzeyi 4000 TL ve üzeri olanlara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur.

Elde edilen bulgular ailenin gelir düzeyinin lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini sadece duygu ve etki alt boyutları bakımından farklılaştıran bir etmen olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Alt Problem 4. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları herhangi bir dini gruba ait olma durumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının herhangi bir dini gruba ait olma durumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.4'de verilmiştir. Bağımsız örneklem için t testinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F = 1,20, p > .05$, İbadet: $F = 2,50, p > .05$, Bilgi: $F = 3,99, p > .05$, Duygu, $F = 3.45, p > .05$, Etki: $F = .044, p > .05$).

Tablo 4.4. Dini Gruba Ait Olup Olmama Değişkenine İlişkin Bulgular

	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
İnanç	Evet	95	4,3593	,52508	.55	.57
	Hayır	445	4,1944	,74872		
İbadet	Evet	95	6,2153	1,54454	2,30	,02
	Hayır	445	5,1688	1,27832		
Bilgi	Evet	95	5,3829	1,02485	2,37	.01
	Hayır	445	4,0848	1,14239		
Duygu	Evet	95	6,3414	1,20725	2,41	.01
	Hayır	445	5,2455	1,38548		
Etki	Evet	95	5,6712	1,81393	1.03	.30
	Hayır	445	5,9012	2,00061		

Tablo 4.4 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($t_{538} = ,55$, $p > .05$), Etki alt boyutunda ($t_{538} = 1,03$, $p > .05$), herhangi bir dini gruba ait olup olmama değişkenine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Buna karşın ibadet alt boyutunda ($t_{538} = 2,30$, $p < .05$), bilgi alt boyutunda ($t_{538} = 2,37$, $p < .05$) ve duygu alt boyutunda ($t_{538} = 2,44$, $p < .05$) dindarlık puanlarının herhangi bir dini gruba ait olma değişkenine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği bulunmuştur.

İbadet alt boyutunda aritmetik incelendiğinde herhangi bir gruba ait olanların puan ortalamalarının $X = 6,21$ olduğu buna karşın herhangi bir gruba ait olmayanların aritmetik ortalamalarının ise $X = 5,16$ olduğu ve herhangi bir dini gruba ait olanların dindarlık puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bilgi alt boyutunda aritmetik incelendiğinde herhangi bir gruba ait olanların puan ortalamalarının $X = 5,08$ olduğu buna karşın herhangi bir gruba ait olmayanların aritmetik ortalamalarının ise $X = 4,08$ olduğu ve herhangi bir dini gruba ait olanların dindarlık puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Duygu alt boyutunda ise aritmetik incelendiğinde herhangi bir gruba ait olanların puan ortalamalarının $X = 6,34$ olduğu buna karşın herhangi bir gruba ait

olmayanların aritmetik ortalamalarının ise $X = 5.24$ olduğu ve herhangi bir dini gruba ait olanların dindarlık puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Elde edilen bu bulgu herhangi bir dini gruba ait olma durumunun lise öğrencilerinin dindarlık puanları üzerinde anlamlı etkisi olduğu ve ibadet, bilgi ve duygu alt boyutlarını farklılaştıran bir etmen olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Alt Problem 5. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları herhangi bir dini yayını takip edip etmeme değişkenine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının herhangi bir dini yayını takip edip etmeme değişkenine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5’de verilmiştir. Bağımsız örneklem için t testinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F = .270$, $p > .05$, İbadet: $F = .123$, $p > .05$, Bilgi: $F = .029$, $p > .05$, Duygu, $F = 2.55$, $p > .05$, Etki: $F = 2.41$, $p > .05$).

Tablo 4.5. Dini Yayınları Takip Edip Etmeme Değişkenine İlişkin Bulgular

	Yayın	N	X	Ss	t	p
İnanç	Evet	78	4,1683	,52293	.24	.80
	Hayır	462	4,1895	,74212		
İbadet	Evet	78	6,0207	1,24379	1,12	,26
	Hayır	462	6,2034	1,34068		
Bilgi	Evet	78	5,1284	1,22057	1,72	.08
	Hayır	462	5,3660	1,10886		
Duygu	Evet	78	6,8974	1,19076	2,69	.00
	Hayır	462	4,3443	1,37985		
Etki	Evet	78	6,3476	1,57440	2.50	.01
	Hayır	462	4,9473	2,01709		

Tablo 4.5 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının duygu alt boyutunda ($t_{538} = 2,69$, $p < .05$) ve etki alt boyutunda ($t_{538} = 2,50$, $p < .05$) herhangi bir dini

yayını takip etme durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için aritmetik ortalamalar incelendiğinde her iki alt boyutta da dini yayınları takip edenlerin puan ortalamalarının herhangi bir dini yayını takip etmeyenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Buna karşın Tablo 5 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($t_{538} = .24, p > .05$), ibadet alt boyutunda ($t_{538} = 1,12, p > .05$) ve bilgi alt boyutunda ($t_{538} = 1,72, p > .05$), herhangi bir dini yayını takip etme durumuna göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Elde edilen bulgular dini yayınları takip ediyor olmanın lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini etkileyen bir faktör olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Alt Problem 6. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında anne eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.6'da verilmiştir. Tek faktörlü varyans analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F = 1.25, p > .05$, İbadet: $F = 10325, p > .05$, Bilgi: $F = 1.33, p > .05$, Duygu, $F = .655, p > .05$, Etki: $F = .245, p > .05$).

Tablo 4.6. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

	Grup	N	X	Ss	F	p
İnanç	Okuryazar	50	4,1015	,99447	4,95	.00
	İlkokul	352	4,1290	,47925		
	Ortaokul	71	4,1145	,40241		
	Lise	48	4,5849	1,52694		
	Üniversite	19	4,7105	,91766		
İbadet	Okuryazar	50	6,2654	1,28577	.36	.83
	İlkokul	352	6,1394	1,37720		
	Ortaokul	71	6,1664	1,08343		
	Lise	48	6,2780	1,25283		
	Üniversite	19	6,4248	1,57621		
Bilgi	Okuryazar	50	5,0504	,77067	1,33	.25
	İlkokul	352	5,3498	1,17534		
	Ortaokul	71	5,3111	,98423		
	Lise	48	5,3763	1,23582		
	Üniversite	19	5,7007	1,17753		
Duygu	Okuryazar	50	5,9770	1,18663	4,64	.00
	İlkokul	352	6,1767	1,29919		
	Ortaokul	71	6,4507	1,25116		
	Lise	48	6,8333	1,73000		
	Üniversite	19	6,9467	1,74800		
Etki	Okuryazar	50	5,6994	1,89544	1,97	.09
	İlkokul	352	5,7725	1,85853		
	Ortaokul	71	5,8220	2,23423		
	Lise	48	6,5112	2,06075		
	Üniversite	19	6,4211	2,61015		

Tablo 4.6 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535}= 4,95, p<.05$) ve duygu alt boyutunda ($F_{535}= 4,64, p<.05$) anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği görülmektedir. Ortalamalar arasında ki farkın kaynağını belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi yapılmış ve inanç ve duygu alt boyutlarında anne eğitim düzeyi lise ve üniversite olanların puan ortalamalarının anne eğitim düzeyi okuryazar, ilkokul ve ortaokul olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Buna karşın lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının ibadet alt boyutunda ($F_{535}= ,36, p>.05$), bilgi alt boyutunda ($F_{535}= 1,33, p>.05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535}= 1,97, p>.05$) anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir. Elde edilen bulgular anne eğitim düzeyinin lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini ibadet, bilgi ve etki alt boyutları bakımından etkileyen bir faktör olmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Alt Problem 7. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında baba eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Tek faktörlü varyans analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F= .35, p>.05$, İbadet: $F= 1,22, p>.05$, Bilgi: $F= 1.45, p>.05$, Duygu, $F= 1.25, p>.05$, Etki: $F= 1.245, p>.05$).

Tablo 4.7. Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bulgular

	Grup	N	X	Ss	F	p
İnanç	Okuryazar	15	4,0051	,01994	1,73	.14
	İlkokul	313	4,1344	,52429		
	Ortaokul	107	4,2366	,84290		
	Lise	61	4,3478	,89111		
	Üniversite	44	4,2727	1,20780		
İbadet	Okuryazar	15	7,0000	1,30931	1.60	.17
	İlkokul	313	6,1658	1,32806		
	Ortaokul	107	6,1576	1,38645		
	Lise	61	6,1775	1,26261		
	Üniversite	44	6,0227	1,22927		
Bilgi	Okuryazar	15	5,2667	1,22280	,69	.59
	İlkokul	313	5,3707	1,18113		
	Ortaokul	107	5,2849	1,07586		
	Lise	61	5,1440	,94054		
	Üniversite	44	5,4501	1,07628		
Duygu	Okuryazar	15	6,4667	1,72654	2,30	.06
	İlkokul	313	6,1655	1,33351		
	Ortaokul	107	6,3297	1,27917		
	Lise	61	6,3602	1,39111		
	Üniversite	44	6,7955	1,50317		
Etki	Okuryazar	15	6,5333	2,09989	,96	.42
	İlkokul	313	5,7928	1,89637		
	Ortaokul	107	5,7461	1,98331		
	Lise	61	6,1114	2,21711		
	Üniversite	44	6,0455	2,04547		

Tablo 4.7 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535} = 1,73$, $p > .05$), ibadet alt boyutunda ($F_{535} = 1,68$, $p > .05$), bilgi alt boyutunda ($F_{535} = ,694$, $p > .05$), duygu alt boyutunda ($F_{535} = 2,30$, $p > .05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535} = ,965$, $p > .05$) baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda baba eğitim düzeyinin lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini anlamlı düzeyde etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Alt Problem 8. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları anne tutumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında anne tutumuna göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.8'de verilmiştir. Tek faktörlü varyans analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F = 1.13$ $p > .05$, İbadet: $F = 1,45$, $p > .05$, Bilgi: $F = 1.66$, $p > .05$, Duygu, $F = .55$, $p > .05$, Etki: $F = 1.33$, $p > .05$).

Tablo 4.8. Anne Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular

	Tutum	N	X	Ss	F	p
İnanç	Otoriter	91	4,3202	1,06424	1,14	.33
	Koruyucu	269	4,1470	,60241		
	Mükemmeliyetçi	69	4,1775	,54048		
	İlgisiz	8	4,0000	,00000		
	Demokratik	103	4,1918	,72481		
İbadet	Otoriter	91	6,3774	1,65338	1.61	.16
	Koruyucu	269	6,0791	1,21802		
	Mükemmeliyetçi	69	6,0376	1,22245		
	İlgisiz	8	6,0089	1,40719		
	Demokratik	103	6,3620	1,32667		
Bilgi	Otoriter	91	5,3251	1,17528	,13	.97
	Koruyucu	269	5,3423	1,08048		
	Mükemmeliyetçi	69	5,2455	1,13554		
	İlgisiz	8	5,3750	,74402		
	Demokratik	103	5,3642	1,23628		
Duygu	Otoriter	91	6,5368	1,55206	2,08	.08
	Koruyucu	269	6,2940	1,28990		
	Mükemmeliyetçi	69	5,9896	1,32327		
	İlgisiz	8	5,6250	1,68502		
	Demokratik	103	6,2606	1,34033		
Etki	Otoriter	91	5,9890	1,88264	,36	.83
	Koruyucu	269	5,8125	1,92581		
	Mükemmeliyetçi	69	5,8873	2,25512		
	İlgisiz	8	6,5000	2,00000		
	Demokratik	103	5,8058	1,97536		

Tablo 4.8 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535} = 1,14$, $p > .05$), ibadet alt boyutunda ($F_{535} = 1,61$, $p > .05$), bilgi alt boyutunda ($F_{535} = ,131$, $p > .05$), duygu alt boyutunda ($F_{535} = 2,08$, $p > .05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535} = ,36$, $p > .05$) anne tutumuna anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda anne tutumunun lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini anlamlı düzeyde etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Alt Problem 9. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları baba tutumuna göre anlamlı farklılaşma göstermekte midir?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları arasında baba tutumuna göre anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.9'da verilmiştir. Tek faktörlü varyans analizinin ön koşullarından biri olan Homojenlik analizi için Levene homojenlik testi yapılmış ve veri setinin homojenliğe sahip olduğu belirlenmiştir (İnanç: $F = 2.13$ $p > .05$, İbadet: $F = ,37$, $p > .05$, Bilgi: $F = 1.79$, $p > .05$, Duygu, $F = 1.55$, $p > .05$, Etki: $F = .45$, $p > .05$).

Tablo 4.9. Baba Tutumu Değişkenine İlişkin Bulgular

	Tutum	N	X	Ss	F	p
İnanç	Otoriter	120	4,2271	,83570	1,50	.20
	Koruyucu	223	4,2257	,84012		
	Mükemmeliyetçi	69	4,0745	,35618		
	İlgisiz	18	4,3968	,69395		
	Demokratik	110	4,0985	,37483		
İbadet	Otoriter	120	6,2066	1,34219	.64	.63
	Koruyucu	223	6,0829	1,40212		
	Mükemmeliyetçi	69	6,1789	1,37344		
	İlgisiz	18	6,2392	1,11263		
	Demokratik	110	6,3239	1,15459		
Bilgi	Otoriter	120	5,2830	1,12434	,84	.49
	Koruyucu	223	5,4304	1,15100		
	Mükemmeliyetçi	69	5,2512	1,13163		
	İlgisiz	18	5,4063	,91684		
	Demokratik	110	5,2229	1,11329		
Duygu	Otoriter	120	6,2926	1,44027	.21	.91
	Koruyucu	223	6,2741	1,26696		
	Mükemmeliyetçi	69	6,3186	1,53881		
	İlgisiz	18	5,9992	,97015		
	Demokratik	110	6,2985	1,41561		
Etki	Otoriter	120	5,7397	1,78092	,87	.47
	Koruyucu	223	6,0421	2,12970		
	Mükemmeliyetçi	69	5,7299	1,92751		
	İlgisiz	18	5,9587	2,17638		
	Demokratik	110	5,6909	1,81579		

Tablo 4.9 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç alt boyutunda ($F_{535} = 1,50, p > .05$), ibadet alt boyutunda ($F_{535} = ,64, p > .05$), bilgi alt boyutunda ($F_{535} = ,84, p > .05$), duygu alt boyutunda ($F_{535} = ,21, p > .05$) ve etki alt boyutunda ($F_{535} = ,87, p > .05$) baba tutumuna anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda baba tutumunun lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini anlamlı düzeyde etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Alt Problem 10. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon analizi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10. Korelasyon Analizi Sonucu

		Öznel İyi Oluş			
	Boyut	Aileden doyum	Önemli insanlardan doyum	Yaşam doyumunu	Olumlu duygu
Dindarlık	İnanç	.101*	.057	.025	.039
	İbadet	.117**	.037	.004	.059
	Bilgi	.145**	.140**	.178**	.157**
	Duygu	.033	.024	.099*	.074
	Etki	.233**	.128**	.125**	.185**

Tablo 4.10 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında inanç alt boyutu ile sadece aileden sağlanan doyum arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .101, p < .05$) görülmektedir. Buna karşın inanç alt boyutu ile önemli insanlardan sağlanan doyum arasında, yaşam doyumunu ve olumlu duygular arasında ki ilişkilerin anlamlı olmadığı bulunmuştur.

İbadet alt boyutu ile sadece aileden sağlanan doyum arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .117$, $p < .05$) görülmektedir. Buna karşın ibadet alt boyutu ile önemli insanlardan sağlanan doyum arasında, yaşam doyumu ve olumlu duygular arasında ki ilişkilerin anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Bilgi alt boyutu ile aileden sağlanan doyum arasında ($r = .14$, $p < .01$), önemli insanlardan sağlanan doyum ile arasında ($r = .14$, $p < .01$), yaşam doyumu ile arasında ($r = .17$, $p < .01$) ve olumlu duygular ile arasında ($r = .15$, $p < .01$) pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Elde edilen bulgular doğrultusunda lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının öznel iyi oluş puanları ile pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiye sahip olduğu bulunmuş ve dindarlığın öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Alt Problem 11. Lise öğrencilerinin dindarlık puanları öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11. Dindarlık ve Öznel İyi Oluşa İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	10.751	.703		15.285	.00
İnanç	.46	.071	.249	6.171	.01
İbadet	.43	.078	.245	5.531	.02
Bilgi	.32	.064	.28	4.36	.02
Duygu	.65	.652	.35	7.45	.00
Etki	.47	.120	.163	3.591	.00

$R = .46$, $R^2 = .26$, $F = 112.05$, $p < .01$

Tablo 4.11 incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin öznel iyi oluş puanlarında ki varyansın % 26'sını açıkladığı görülmektedir ($R = .46$, $R^2 = .26$, $F = 112.05$, $p < .01$). Elde edilen bu bulgu doğrultusunda dindarlığın alt boyutları olan inanç, ibadet, bilgi, duygu ve etki alt boyutlarının öznel iyi oluşu pozitif yönlü olarak yordadığı söylenebilir. Yordayıcı değişkenlerin görelî etki düzeyleri ele alındığında öznel iyi oluş üzerinde ki yordayıcı etkilerin sırasıyla duygu, etki, inanç, ibadet ve bilgi şeklinde olduğu söylenebilir.

Elde edilen bu bulgular lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin öznel iyi oluşları üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu ve dindarlık özelliklerinin artmasının öznel iyi oluş düzeylerine de anlamlı bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde istatistiksel analizlerden elde edilen bulgular tartışılmış ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

5.1.1. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Cinsiyetlerine Göre Anlamli Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının cinsiyetlerine göre anlamli farklılaşma gösterip göstermediği t testi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin cinsiyetlerine göre anlamli farklılaşma göstermediği belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu cinsiyetin dindarlık üzerinde farklılaştırıcı bir etkisi olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen ve çelişen bulgulara rastlamak mümkündür. Yapılan çalışmalar incelendiğinde dindarlık puanının cinsiyete göre anlamli farklılaşma gösterdiği bulunmuştur (Atalay, 2005; Şentepe ve Güven, 2015 ve Yapıcı, 2012). Buna karşın kimi araştırmalarda dindarlığın cinsiyete göre anlamli farklılaşma göstermediği belirlenmiştir (Şahin, 1999; Kula, 2001). Elde edilen bulgular dindarlığın cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir. Araştırma bulgusu cinsiyetin dindarlık üzerinde anlamli bir etkisinin olmadığına işaret etmektedir. Bu anlamda ilgili alan yazın ile çelişen durumların örneklem ve ölçüm süreçlerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Yaşlarına Göre Anlamli Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının yaşlarına göre anlamli farklılaşma gösterip göstermediği varyans analizi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin yaşlarına göre anlamli farklılaşma gösterdiği belirlenmiştir. Bu kapsamda dindarlığın özellikle bilgi ve duygu alt boyutlarında

anlamli farkliasma gosterdigi ve bu farkin 15 yastindakilerin lehine ve 16 ve 17 yastindakilerin ise aleyhine olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu yaş ilerledikçe dindarlıĝa ilişkin bilgi ve duygu sũreçlerinde anlamli bir azalmanın ortaya ıktıĝı şeklinde değerlendirilebilir. Buna karşın inanç, ibadet ve etki alt boyutlarında ise dindarlıĝın yaş değişkenine gũre anlamli farkliasma gũstermedięi belirlenmiştir. Alan yazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen ve çelişen bulgulara ulaşmak mũmkündür. Yapılan bazı çalışmalarda dindarlıĝın yaş değişkenine gũre anlamli farkliasma gũstermedięi bulunmuştur (Atalay, 2005, Gũrsu, 2011). Buna karşın yapılan bazı çalışmalarda ise dindarlıĝın yaş değişkenine gũre anlamli dũzeyde farklilařtıĝı belirlenmiştir (Acar ve ark.,1996) ve (Uysal, 2006). Dolayısıyla elde edilen bulgulardan hareketle dindarlık ile yaş arasında ki ilişkinin literatũrde çelişkili sonuçlar içerdiği sũylenebilir. Bu araştırmadan elde edilen ve literatũrden desteklenen çalışmalar doğrultusunda lise ũęrencilerinde yaşın ilerlemesi ile birlikte dindarlık ũzellięinde belirgin bir azalma gũzleneceęi sũylenebilir.

5.1.3. Lise ũęrencilerinin Dindarlık Puanları Ailenin Gelir Dũzeyine Gũre Anlamli Farkliasma Gũstermekte midir?

Araştırma sũrecinde lise ũęrencilerinin dindarlık puanlarının ailenin gelir dũzeyine gũre anlamli farkliasma gũsterip gũstermedięi varyans analizi ile incelenmiş ve lise ũęrencilerinin dindarlık ũzelliklerinin ailenin gelir dũzeyine gũre anlamli farkliasma gũsterdięi belirlenmiştir. Bu kapsamda dindarlık puanlarında ki farklilaşmanın duygu ve etki alt boyutlarında olduğu ve farkın gelir dũzeyi daha yũksek olanların lehine olduğu sũylenebilir. Yine bu kapsamda inanç, ibadet ve bilgi alt boyutlarında ailenin gelir dũzeyine gũre anlamli bir farkliasma tespit edilememiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde gelir dũzeyinin dindarlık ũzerinde ki etkisini ele alan sınırlı sayıda araştırma olduğu ve bu araştırmalardan elde edilen bulguların dindarlıĝın gelir dũzeyine gũre anlamli farkliasma gũstermedięi belirlenmiştir (Yapıcı, 2012; Koç, 2010). Bu bulgu araştırmadan elde edilen bulguların bir kısmı bu araştırma bulgularınca desteklenmektedir. Bu bulgu dinsel yaşam ile gelir dũzeyi arasında ki ilişkinin tek yũnlũ ve tek boyutlu olmayıp değişik etmenlerin etkileşimine bağlı olarak ortaya çıkan bir sũreç olduğu sũylenebilir. Bu bağlamda anlamli farkliasma belirlenmiş olan duygu ve

etki alt boyutları için gelir düzeyinin etkisinin diğer olası değişkenlerde hesaba katılarak farklı araştırmalar ile incelenmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

5.1.4. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Herhangi Bir Dini Gruba Ait Olma Durumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının herhangi bir dini gruba ait olma durumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği bağımsız örneklem için t testi ile incelenmiş ve ortalamalar arasında ki farkın inanç ve etki alt boyutlarında anlamsız olduğu, buna karşın ibadet, duygu ve bilgi alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu ve farkın herhangi bir dini gruba ait olanların lehine olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda herhangi bir dini gruba ait olan bireylerin bu özelliklerinin onların ibadet, dini bilgi ve dini duygularını pozitif yönlü olarak etkilediği sonucu çıkarılabilir. Bu kapsamda dini bir grubun lise öğrencilerini ibadet yönünde, bilgi yönünden ve dini duygu yönünden herhangi bir dini gruba ait olmayanlara göre daha farklı kıldığı söylenebilir. Bu bulguyu literatürde karşılaştırabilecek bir araştırma bulgusuna ulaşılamamıştır. Bununla birlikte elde edilen bulgudan hareketle dini grupların lise öğrencilerini ibadet, dini bilgi ve dini duygu olarak anlamlı düzeyde etkileyen bir süreç olduğu söylenebilir.

5.1.5. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Herhangi Bir Dini Yayını Takip Etme Durumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının herhangi bir dini gruba ait olma durumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği bağımsız örneklem için t testi ile incelenmiş ve ortalamalar arasında ki farkın duygu ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma gösterdiği buna karşın inanç, ibadet ve bilgi alt boyutlarında anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. Bu bulgu dini yayını takip etmenin lise öğrencilerini inanç yönünden, ibadet yönünden ve bilgi yönünden etkileyen bir etmen olmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Aynı şekilde bu bulgu dini yayını takip etmenin lise öğrencilerini dini duygu ve etki bağlamında etkileyen bir etmen olduğu şeklinde değerlendirilebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde araştırmanın bu bulgusunu karşılaştırabilecek bir araştırma sonucuna ulaşılamamıştır. Bu kapsamda elde edilen

bulgudan hareketle dini yayınları takip eden lise öğrencilerinin dini duygularının ve dini etkilenmelerinin herhangi bir dini yayını takip etmeyenlere göre daha yüksek olacağı söylenebilir. Bu bulgu dini yayınların lise öğrencilerinin dindarlık özellikleri üzerinde ki etkisine ilişkin olarak önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla lise öğrencilerine dini bir yayın takip etmelerinin dindarlık özelliklerine olumlu etki yapacağından dolayı teşvik edilip desteklenmelidir.

5.1.6. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Anne Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının annenin eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği varyans analizi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği belirlenmiştir. Anlamlı farklılaşmanın inanç ve duygu alt boyutlarında anne eğitim düzeyine göre olduğu ve ibadet, bilgi ve duygu alt boyutlarında ise anlamlı farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu anne eğitim düzeyi yükseldikçe lise öğrencilerinin inanç ve dini duygu düzeyinin de anlamlı düzeyde yükseleceği söylenebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde anne eğitim düzeyi üzerine sınırlı sayıda araştırma bulgusunun varlığı gözlenmiştir. Bu kapsamda Koç, dindarlık ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını belirlemiştir (Koç, 2010). Elde edilen bulgular ve literatüre ilişkin sunulan bulgular doğrultusunda anne eğitim düzeyinin lise öğrencilerin dindarlık özelliklerini inanç ve dini duygu alt boyutlarında anlamlı düzeyde etkileyen bir etmen olduğu söylenebilir. Dolayısıyla anne eğitim düzeyi yükseldikçe lise öğrencilerinin inanç ve duygu özelliklerinin de buna paralellik göstereceği ileri sürülebilir.

5.1.7. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Baba Eğitim Düzeyine Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği varyans analizi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin baba eğitim düzeyine göre inanç, ibadet ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olmadığı buna karşın dini bilgi ve dini duygu

alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olduğu bulunmuştur. Anlamlı farklılaşmanın dini bilgi ve dini duygu alt boyutlarında olması ve özellikle üniversite mezunu olan babaların lehine olması babanın eğitim düzeyinin lise öğrencilerinin bilgi ve duygu özellikleri üzerinde anlamlı ve farklılaştırıcı bir etkisi olduğu şeklinde değerlendirilebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde baba eğitim düzeyi üzerine sınırlı sayıda araştırma bulgusunun varlığı gözlenmiştir. Bu kapsamda Koç, dindarlık ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını belirlemiştir (Koç, 2010). Elde edilen bulgular ve literatüre ilişkin sunulan bulgular doğrultusunda baba eğitim düzeyinin lise öğrencilerin dindarlık özelliklerini bilgi ve dini duygu alt boyutlarında anlamlı düzeyde etkileyen bir etmen olduğu söylenebilir. Dolayısıyla baba eğitim düzeyi yükseldikçe lise öğrencilerinin bilgi ve duygu özelliklerinin de buna paralellik göstereceği ileri sürülebilir.

5.1.8. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Anne Tutumuna Göre Anlamlı Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının anne tutumuna göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği varyans analizi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının anne tutumuna göre anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur. İlgili alan yazın incelendiğinde anne tutumu ile dindarlık arasında ki etkileşimi ele alan sınırlı sayıda araştırma bulgusuna ulaşılmıştır. Kınter tarafından, üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada anne tutumu demokratik ve ilgili olanların dindarlık puanlarının diğer tutuma sahip olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kınter, 2015). Bu bulgu araştırmadan elde edilen bulgu ile çelişmektedir. Ancak hem bu çalışmanın üniversite öğrencileri üzerine yapılmış olması hem de örneklem farklılığının bu sonuca sebep olabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgudan hareketle anne tutumunun lise öğrencilerinin dindarlık puanlarını anlamlı düzeyde farklılaştıran bir etmen olmadığı söylenebilir.

5.1.9. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Baba Tutumuna Göre Anlamli Farklılaşma Göstermekte midir?

Araştırma sürecinde lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının baba tutumuna göre anlamli farklılaşma gösterip göstermediği varyans analizi ile incelenmiş ve lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının baba tutumuna göre anlamli farklılaşma göstermediği bulunmuştur. İlgili alan yazın incelendiğinde baba tutumu ile dindarlık arasında ki etkileşimi ele alan sınırlı sayıda araştırma bulgusuna ulaşılmıştır. Kımtar, tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada baba tutumu, demokratik ve ilgili olanların dindarlık puanlarının diğer tutuma sahip olanlara göre anlamli düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kımtar, 2015). Bu bulgu araştırmadan elde edilen bulgu ile çelişmektedir. Ancak hem bu çalışmanın üniversite öğrencileri üzerine yapılmış olması hem de örneklem farklılığının bu sonuca sebep olabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulgudan hareketle baba tutumunun lise öğrencilerinin dindarlık puanlarını anlamli düzeyde farklılaştıran bir etmen olmadığı söylenebilir.

5.1.10. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları İle Öznel İyi Oluş Puanları Arasında Anlamli İlişki Var mıdır?

Lise öğrencilerinin dindarlık puanları ile öznel iyi oluş puanları arasında anlamli ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve dindarlık ile öznel iyi oluş arasında ki ilişkilerin genel anlamda pozitif yönlü ve anlamli olduğu bulunmuştur. Bu kapsamda dindarlığın inanç alt boyutu ile öznel iyi oluşun sadece aileden algılanan doyum alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamli ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgu lise öğrencilerinde inanç olgusunun artışı ile aileden algılanan doyum arasında anlamli ilişki olduğu ve inanç arttıkça aileden algılanan doyumun da artacağı söylenebilir.

Dindarlığın ibadet alt boyutu ile öznel iyi oluşun sadece aileden algılanan doyum alt boyutu arasında anlamli ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgu lise öğrencilerinde ibadet olgusunun artması ile aileden algılanan doyum arasında da artış olabileceği şeklinde değerlendirilebilir.

Dindarlığın dini bilgi alt boyutu ile öznel iyi oluşun aileden algılanan doyum, önemli insanlardan sağlanan doyum, yaşam doyumunu ve olumlu ve pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu ve lise öğrencilerinde ibadet davranışı arttıkça aileden ve önemli insanlardan sağlanan doyumun da buna paralel olarak artacağı ve aynı şekilde ibadet arttıkça yaşam doyumunun ve olumlu duyguların artış göstereceği söylenebilir. Bu bulgu araştırma açısından oldukça önemlidir. Dindarlığın önemli bir göstergesi olan ibadet davranışlı arttıkça yaşam doyumunun da artması lise öğrencileri için önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Bu bulgudan çıkarılacak sonuç; dindarlık ve ibadet davranışı lise öğrencilerinin kendilerini iyi hissetmelerini yani öznel iyi oluşlarını doğrudan etkileyen bir nitelik olarak düşünülebilir.

Dindarlığın duygu alt boyutu ile ise öznel iyi oluş arasında sadece yaşam doyumunu alt boyutu ile anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgu dini duyguların lise öğrencilerinde yaşam doyumunu pozitif olarak etkilediği ve lise öğrencilerinin hissettiği dini duyguların yoğunluğu ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Dindarlığın etki alt boyutu ile öznel iyi oluş arasında ki ilişkilerin aileden ve önemli insanlardan sağlanan doyum, yaşam doyumunu ve olumlu duygular arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu araştırmanın temel iddialarının doğrulanması bakımından oldukça önemlidir. Elde edilen bu bulgu dini etkinin lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu ve dini etki arttıkça lise öğrencilerinin aileden ve önemli insanlardan sağladıkları doyumun artacağı ve yaşam doyumunu ile olumlu duyguların artacağı söylenebilir. Bu bulgu lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının yükseltilmesi noktasında dini etkinin önemli bir araç olabileceği şeklinde değerlendirilmesine olanak sağlayan bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

5.1.11. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Puanları Öznel İyi Oluşun Anlamlı Bir Yordayıcısı mıdır?

Lise öğrencilerinin dindarlığın öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış ve dindarlığın öznel iyi oluşta ki varyansın % 26'sını açıkladığı bulunmuştur. Elde edilen bu rakam

öznel iyi oluş değişkeninde ki değişimin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bu bulgu lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının en önemli belirleyicilerinden birinin dindarlık özellikleri olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda yordayıcı değişkenlerin öznel iyi oluş üzerinde ki rolünün ayrı ayrı ele ele alındığında en fazla dini duygu alt boyutunun öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu kapsamda dini duyguda 1 puanlık bir artışın öznel iyi oluşta .65 puanlık bir değişime sebep olacağı, dini etki alt boyutunda 1 puanlık bir artışın öznel iyi oluşta .47 puanlık bir artışa sebep olacağı, dini inanç alt boyutunda 1 puanlık bir artışın öznel iyi oluşta .46 puanlık bir artışa sebep olacağı, dini ibadet alt boyutunda 1 puanlık bir artışın .43 puanlık bir değişime ve dini bilgi alt boyutunda 1 puanlık bir artışın öznel iyi oluşta .32 puanlık bir değişime sebep olacağı söylenebilir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde dindarlığın öznel iyi oluşun anlamlı ve önemli bir yordayıcısı olduğu ve dindarlığın artmasının lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerini doğrudan etkileyeceği söylenebilir.

İlgili alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu karşılaştıracak doğrudan bir araştırma sonucuna ulaşılamamıştır. Ancak yakın kavramlar açısından bakıldığında Tuzgöl, tarafından yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinde dindarlığın yaşam doyumu üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkisi olduğu belirlenmiştir (Tuzgöl, 2004). Göcen ise yetişkinlerde dini yönelim ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiş ve dini yönelim ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkilerin olduğunu belirlemiştir (Göcen, 2013: 97). Ayten, tarafından yapılan bir araştırmada ise dindarlık ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişki incelenmiş ve dindarlık ile hayat memnuniyeti arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu ve dindarlık düzeyi arttıkça bireylerde hayat memnuniyetinin de (yaşam doyumu) arttığı belirlenmiştir (Ayten, 2013: 7).

Dein ve Kımtır, tarafından yapılan başka bir araştırmada ise dindarlık ile depresif belirtiler ve depresyonun iyileşme süreci arasındaki ilişkiler ele alınmış ve dindarlık düzeyi yüksek olanların depresif belirtilerin daha düşük olduğu ve yine dindarlık düzeyi yüksek olanların depresif belirtilerden kurtulma olasılıklarının başka bir deyişle iyileşme süreçlerinin daha hızlı olduğu belirlenmiştir (Dein ve Kımtır, 2014).

Araştırmadan elde edilen bulgular ve alan yazına ilişkin verilerden hareketle dindarlık ile öznel iyi oluş arasında yakın bir ilişki olduğu ve dindarlığın öznel iyi oluşu doğrudan etkileyebilen bir kavram olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ergenlerde öznel iyi oluş düzeyini yükseltmeyi amaçlayan çalışma ve uygulamaları planlarken dindarlığın önemli bir belirleyici etmen olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

5.2. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıda ki önerilerde bulunulmuştur.

1. Lise öğrencilerinin yaşları ilerledikçe dindarlık puanlarının bilgi ve duygu alt boyutlarında düştüğü belirlendiği için yaş faktörü göz önünde bulundurularak dini çalışmaların yapılması ve 15-19 yaş aralığında ki lise öğrencilerinin odak alınarak çalışmaların yürütülmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.
2. Sosyo ekonomik düzeyin özellikle duygu ve etki alt boyutlarında lise öğrencilerinin dindarlık puanları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunduğu için diğer gelir düzeylerinde ki etkilenmemenin hangi etmenlerden kaynaklandığının araştırılması yararlı olacaktır.
3. Dini bir gruba ait olan lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının bilgi, ibadet ve duygu alt boyutlarında anlamlı farklılaşma gösterdiği belirlendiği için lise öğrencilerinin bu gruplara yönelme süreçleri üzerine odaklanılmasının yararlı olacağı söylenebilir.
4. Herhangi bir dini yayını takip edenlerin dini duygu ve dini etkilenme düzeylerinin takip etmeyenlere göre daha yüksek olduğu bulunduğu için lise öğrencilerinin dini yayınları takip etme ve okuma alışkanlıklarının geliştirilmeye çalışılmasının yararlı olacağı söylenebilir.
5. Anne ve baba tutumlarının lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemediği belirlenmiş olup anne babalara bu yönde bilgilendirici ve eğitici çalışmalara odaklanılmasının yararlı olacağı söylenebilir.

6. Dindarlığın öznel iyi oluş ile pozitif yönlü ilişkiye ve yordayıcı bir etkiye sahip olduğu belirlendiği için öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bireyler için dindarlığın öneminin daha da ortaya çıktığı ve bu bireylerin dindarlık özelliklerini geliştirmeye yönelik uygulamaların artırılması ile öznel iyi oluşlarının da artacağı söylenebileceği için lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerini geliştirmeye yönelik uygulamalara odaklanması yararlı olacağı düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abalı, Osman. 2012, **Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Yaklaşım**, İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Acar, Nilüfer Voltan. Yıldırım İbrahim. Ergene Tuncay. 1996, “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Y. 12, S. 12, ss. 45-56.
- Armaner, Neda. 1973, **Psikopatolojide Dinî Belirtiler**, Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Arslan, Zeynep. 2006, **Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Atalay, Talip. 2005, **İlköğretim ve Liselerde Dindarlık**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Aydın, Mehmet. 1992, **Din Felsefesi**, İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Adivar Adnan. 2012, **Tarih Boyunca İlim ve Din**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayten, Ali. 2006, **Psikoloji ve Din**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, Ali. 2012, **Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, Ali. 2013, “Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, S.13, ss. 7-31.
- Bahadır, Abdülkerim. 2000, “Psikoterapi’de Yeni Bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl”, Bursa: **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9, C. 9, ss. 473.
- Bahadır, Abdülkerim. 2011, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, Abdülkerim, 2002, “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 14, ss. 117.
- Bayyigit, Mehmet, 1989, **Üniversite Gençliğinin Dini İnanç ve Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Berkтин, Cezmi Tahir. 1978, **Çocuklarda ve Gençlerde Davranış Bozuklukları**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Beşer, Faruk. 2011, “Dünyevileşmenin Tezahürleri ve Dünya-Ukbâ Dengesi, Din ve Hayat”, **İstanbul Müftülüğü Dergisi**, S. 13, ss. 28-31.
- Beşer, Faruk. 2013, **Dindarlık Nedir?**, Kaynak: http://www.yenisafak.com/yazarlar/faruk_beser/dindarlik-nedir-40223, (Erişim Tarihi: 22.08. 2016).
- Bergson, Henri. 1986, **Ahlak ile Dinin İki Kaynağı**, Çev: Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Buss, David M. 2000, “The Evolution of Happiness”, **American Psychologist**, Vol. 55, Num. 1, pp. 15-23.
- Brickman, Philip. Dan Coates, and Ronnie Janoff-Bulman. 1978, "Lottery Winners And Accident Victims: Is Happiness Relative?", **Journal Of Personality and Social Psychology**, Vol. 36, Num. 8 ,pp. 917.
- Burger, M. Jerry. 2006, **Kişilik**, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Birand, Kamuran. 1959, “Dinin Mahiyeti Üzerine”, Ankara: **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1-4, ss. 132.
- Brickman, Philip. Donald T. Campbell. 1971, **Hedonic Relativism and Planning Good Society; Adaptation-level theory**, New York: Academic Press, pp. 287-305.
- Canbay, Hidayet. 2010, **Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri ile Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Cansever Arslan, Belgin. 2013, **Ergenlerin İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerinde Yarattığı Sorunlar**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cantor, Nancy. 1990, “From Thoughtto Behavior: Having and Doing in the Study of Personality and Cognition”, **American Psychologist**, Vol.45, Num.6, pp. 735-750.
- Cüceloğlu, Doğan. 1996, **İnsan ve Davranışı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, Doğan. 2004, **İnsan ve Davranışı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cox, James L. 2004, **Kutsal İfade Etmek**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul: İz Yayınları.
- Certel, Hüseyin.2003, **Din Psikolojisi**, Ankara: Andaç Yayınları.
- Çevik, Nesrin. 2010, **Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarını Yordayan Bazı Değişkenler**, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Çelik, Celalettin. 2003, "Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi", İstanbul: **Bilimname**, S.1, ss. 153-174.
- Dein, Simon. Nurten Kımtır. 2014, **Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler**, Ekev Akademi Yayınları.
- Diener, Edward. 1984, "Subjective Well-Being." **Psychological Bulletin**, Vol. 95, Num.3, pp. 542-575.
- Diener, Ed, Jeff Horwitz. Robert A. Emmons. 1985, "Happiness of the Very Wealthy", **Social Indicators Research**, Num. 3, Vol. 16, pp. 263-274.
- Diener, Ed. 2009, "The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener, Social Indicators Research Series", **New York: Springer**, Vol. 37, pp. 48.
- Diener, Ed. Carol Diener. 1996, "Most People Are Happy", **Psychological Science**, Vol. 7, Num. 3, pp. 181-185.
- Diener, Ed. Richard E. Lucas. Shigehiro Oishi. 2002, "Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction In, The Hand Book Of Positive Psychology", New York: **Oxford University Press**. Num.5, pp. 63-73.
- Diener, Ed, et al. 1999, "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress" **,Psychological Bulletin**, Num. 125, Vol. 2, pp. 276-302.
- Diener, Marissa L. and Mary Beth Diener Mc Gavran. 2008, "What Makes People Happy?: A Develop Mental Approach To The Literature On Family Relation Ships And Well-Being", New York:, **The Science of Subjective Well-Being**, Vol. 17, pp. 347-375.
- Diener, Ed. Marissa Diener. 1995, "Cross-Cultural Correlates of Life Satis Faction And Self-Esteem", **Journal of Personality And Social Psychology**, Vol. 68, Num. 4, pp. 653.
- Diener, Ed. Frank Fujita. 1995, "Resources, Personal Strivings, and Subjective Well-Being: A Nomothetic and İdiographic Approach", **Journalof Personality and Social- Psychology**, Vol. 68, Num. 5, pp. 926-935.
- Diener, Ed. Carol Diener. 1996, "Most People are Happy", **Psychological Science** Num.7, Vol. 3, pp. 181-185.
- Diener, Edward. Shigehiro Oishi. 2000, Money and Happiness: Income and Subjective Well-Being Acrossnations, **Culture and Subjective Well-Being**, pp. 185-218.
- Diener, Ed. 1984, Subjective Well-Being, **Psychological Bulletin**, pp. 542–575.

- Diener, Ed. Jeff Horwitz. Robert A. Emmons. 1985, "Happiness of the Very Wealthy", **Social Indicators Research**, Num. 3, Vol.16, pp. 263-274.
- Diener, Ed. Randy J. Larsen. 1984 "Temporal Stability and Cross-Situational Consistency of Affective, Behavioral, and Cognitive Responses", **Journal of Personality and Social Psychology**, Num. 4, Vol. 47, pp. 871.
- Dinçer, Burcu. 2008, **Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde Lise İkinci Sınıf Devam Eden Ergenlerin Anne Baba Tutumlarını Algılamaları ile Arkadaşlık İlişkilerinin İncelenmesi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dinçel, Esen. 2006, **Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Draz, M. Abdullah. 19??, **Din ve Allah İnancı**, Çev. Bekir Karlıağa, İstanbul: Bir Yayınları.
- Eraslan, Yusuf. 2011, **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygılarının Algıladıkları Anne Baba Tutumlarına Göre İncelenmesi**, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eryılmaz, Ali. 2009, "Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeğinin Geliştirilmesi", **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, S.7, ss. 120-129.
- Eryılmaz, Ali. Selahiddin Öğülmüş. 2010, "Ergenlikte Öznel İyi Oluş ve Beş Faktörlü Kişilik Modeli" , **Journal of Kırşehir Education Faculty**, Num. 11, Vol. 3, pp. 189-203.
- Eryılmaz, Ali. 2009, **Başa Çıkma Stratejilerinin Kişilik Özellikleri ile Ergen Öznel İyi Oluşu Arasındaki Aracı Rolü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Emmons, Robert A. 1986, "Personals Trivings: An Approach to Personality and Subjective Well-Being", **Journal of Personality and Social Psychology**, Num. 51, Vol. 5, pp. 1058-1068.
- Emmons, Robert A. 1999, **The Psychology of Ultimate Concerns: Motivation and Spirituality in Personality**, New York: Guil Ford Press.
- Fromm, Erich. 1993, **Psikanaliz ve Din**, Çev. Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınları.

- Gürsu, Orhan. 2011, **Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi**, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Günay, Ünver. 2000, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ünver. Celaleddin Çelik. 2006, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, Adana: Karahan Yayınları.
- Gürses, İbrahim. 2001, **Kölelik ve Özgürlük Arasında Din**, Bursa: Arasta Yayınları.
- Göcen, Gülüşan. 2013, "Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma", İsmail: **Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 13, ss. 97-130.
- Headey, Bruce. Alexander Wearing. 1989, "Personality, Life Events, and Subjective Well- Being: TowardA Dynamic Equilibrium Model", **Journal of Personality and Social Psychology**, Num. 57, Vol. 4, pp. 731-739.
- Hampton, Nan Zhang. Amy Marshall. 2000, "Culture, Gender, Self-Efficacy, and Life Satisfaction: A Comparison Between Americans and Chinese People With Spinal Cord İnjuries", **Journal of Rehabilitation**, Num. 66, Vol. 3, pp. 21.
- Hökelekli, Hayati, 2002, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hökelekli, Hayati. 2010, **Din Psikolojisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İşleroğlu, Selin. 2012, **Lise Öğrencilerinde Öznel İyi Oluşun Benlik Saygısı, Sosyal Yetkinlik Beklentisi ve Duyguları İfade Etme Eğilimine Göre Yordanması**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- İkbal, Muhammad. Huri Sofi. 1964, **İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü**, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti.
- İmamoğlu, Abdülvahit. 1996, **Mehmet Akif ve İnanan İnsan**, İstanbul: Ravza Yayınları.
- Johnstone, Ronald L. 1992, **Religion in Society**, New Jersey, ss.58-60.
- James, William. 1985, **The Varieties of Religious Experience**, Harvard University Press, ss. 50.
- Karaşahin, Hakkı. 2008, "Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma", Ankara: **Ankara Üniversite İlâhiyat Fakültesi. Dergisi**, C. 49, S. 1, ss. 191-200.

- Kasapoğlu, Figen. 2013, **Üniversite Öğrencilerinde İyilik Hali ile ÖzgeciliK Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Malatya: Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Katja, Rask. et al. 2002, "Relation Ships Among Adolescent Subjective Well-Being, Health Behavior, and School Satisfaction", **Journal of School Health**, Num. 72, Vol. 6, ss. 243-249.
- Kayıklık, Hasan. 2000, **Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Kayıklık, Hasan. 2006, **Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, Adana: Karahan Kitabevi.
- Kayıklık, Hasan. 2006, "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi", **İslami Araştırmalar Dergisi**, C.19, S. 3, ss. 491-499.
- Karakaya, Semra. 2008, **Dindarlık ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport ve Fromm'un Karşılaştırmalı Analizi**, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kemaleddin, Taş. 2005, **Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri**, Ankara: Alter Yayınları.
- Kerim, Yavuz.1982, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", Erzurum: **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 5, ss. 95-96.
- Kılıçarslan, Fatih. 2010, **Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ile Tedavisi**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kımtır, Nurten. 2015, "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine", **Dini Araştırmalar**, C. 18, S. 46, ss. 18-46.
- Koç, Mustafa. 2010, "Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.19, ss. 217-248.
- Koç, Mustafa. 2009, "Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.18, ss. 473-493.
- Kozma, Albert. M. J. Stones. 1980, "The Measurement of Happiness: Development of the Memorial University of New foundland Scale of Happiness", **Journal of Gerontology**, Num. 35, Vol. 6, pp. 906-912.

- Köktaş, M. Emin. 1993, **Türkiye’de Dinî Hayat -İzmir Örneği**, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kutub, Muhammed.1992, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler**, Çev: Bekir Karhağa, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kula, M. Naci. 2001, **Kimlik ve Din**, İstanbul: Ayışığı Yayınları.
- Kula, M. Naci. 2005, **Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Larsen, Randy J. Ed Diener. 1987, "Affectintensity as an İndividual Difference Characteristic : A Review", **Journal of Research İmpersonality**, Num. 1, Vol.21, pp. 1-39.
- Lucas, Richard E. Ed Diener. 2008, "**Subjective Well-Being**", New York: Hand Book of Emotions, pp. 471-484.
- Lucas, Richard E. et al. 2003, "Reexamining Adaptation and The Set Point Model Of Happiness: Reactions To Changes İn Marital Status" ,**Journal of Personality and Social Psychology**, Num. 84,Vol. 3, pp. 527.
- Lucas, Richard E. Ed Diener. 2004, **The Happy Worker**, Personality and Work, pp. 30.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. 2004, **Kişilik ve Din**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Mutlu, Kayhan. 1989, “Bir Dindarlık Ölçeği”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, C.3, S. 4, ss. 37.
- Otrar, Mustafa. 1997, **Endüstri Meslek Liselerinde ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde Öğrenim Görmekte Olan 16–18 Yaş Grubundaki Ergenlerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özdamar, Kazım. 2003, **Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özer, Melek. Ö. Özsoy Karabulut. 2003, “Yaşlılarda Yaşam Doyumu”, **Turkish Journal of Geriatrics** , C. 6, S. 2, ss. 72-74.
- Özbaydar, Belma. 1970, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi**, İstanbul: Baha Matbaası.
- Pavot, William. 2008, **The Assessment of Subjective Well-Being , The Science of Subjective Well-Being**, The Oxford Handbook of Happiness, pp.124-140.

- Pavot, William. Ed Diener. 1993, "Review of the Satisfaction With Life Scale", **Psycholog İcalassmen**, Num. 2, Vol. 5, pp.164.
- Pazarlı, Osman. 1982, **Din Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Yayınları.
- Peker, Hüseyin. 1990, "Suçlularda Dini Davranışlar", Samsun: **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 4, ss. 93-124.
- Palys, Ted S. Brian R. Little. 1983, "Perceived Life Satisfaction and The Organization of Personal Project Systems" ,**Journal of Personality and Social Psychology**, Num. 44, Vol. 6, pp. 1221.
- Ryan, Richard M. Edward L. Deci. 2000, "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being", **Annual Review of Psychology**, Num. 52, Vol. 1, ss. 141-166.
- Satan, Ayşin Aydınay. 2014, "Dini İnanç ve Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Öznel İyi Oluş Düzeyine Olan Etkisi", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** C. 3, S. 7, ss. 7.
- Sezen, Yumni. 1998, **Sosyoloji Açısından Din**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Sönmez, Bülent. 2008, **Modern Batı Düşüncesi Hristiyanlık ve Din Algısı**, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Subaşı, Necdet.2004, **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İstanbul: İz Yayınları.
- Eid, Michael. Randy J. Larsen. Schimmack, Ulrich. 2008, **The Science of Subjective Well-Being**, New York: Guil Ford Press.
- Şahin, Adem. 1999, **İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Şentepe, Ayşe. Metin Güven. 2015, "Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S.31, ss. 27-44.
- Tekbıyık, Ahmet. 2015, **Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri İçinde İlişkisel Tarama Yöntemi**, Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Tuzgöl Dost, Meliha. 2005, "Ruh Sağlığı ve Öznel İyi Oluş", **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, S. 20, ss. 223- 231.

- Tuzgöl Dost, Meliha. 2007, “Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, Denizli: **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2, ss. 132-143.
- Tuzgöl Dost, Meliha. 2005, “Öznel İyi Oluş Ölçeği” nin Geliştirilmesi: Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, S. 3, ss. 103-111.
- Tuzgöl Dost, Meliha. 2004, **Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Tüzer, Abullatif. 2006, **Dinî Tecrübe ve Mistisizm**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uysal, Veysel. 1996, **Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uysal, Veysel. 2006, **Türkiye’de Dindarlık ve Kadın**, İstanbul: Dem Yayınları.
- Yalom, İrvın. 2008, **Ergen Terapisi**, İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yapıcı, Asım. 2012, “Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Me-ta-Analiz Denemesi”, Elazığ: **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, S.12, ss. 1-34.
- Yapıcı, Asım. 2007, **Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık**, Adana: Karahan Yayınları.
- Yaparel, Recep. 1987, “Dinin Tarifi Mümkün mü?”, Dokuz Eylül Üniversitesi, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3, ss. 414.
- Yavuz, Çiğdem. 2006, **Rehberlik ve Psikolojik Danışma Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali, Psikiyatrik Belirtile ve Bazı Kişilik Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, Kerim. 1982, “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları”, Erzurum: **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 5, ss. 87-102.
- Yavuzer, Haluk. 2002, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazır, M. Hamdi. 1990, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul: Zehraveyn Yayınları.
- Yetim, Ünsal. 2001, **Toplumdan Bireye Mutluluk Resimleri**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Yıldız, M. Ali. 2014, **Ergenlerde Anne-Babaya Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Duygu Düzenleme ve Baş Etme Yöntemlerinin Çoklu Aracılık Rolü**, Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Yıldız, Murat. 2002, **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yıldız, Murat. 2006, **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, Yasemin. 2007, **Anne Baba Tutumları ile İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Weston, Ruth, et al. 1999, “Family Forms: Family Well-Being”, **Family Matters**, Num. 53, pp. 14.

EKLER

EK-1: Dindarlık Ölçeği

Aşağıda bazı ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeleri okuyarak ne ölçüde katıldığınızı sağ taraftaki kutucukları işaretleyerek belirtiniz. Lütfen verilen ifadeleri aklınıza ilk geldiği şekliyle işaretleyiniz.

		Evet	Hayır	Kararsızım
1	Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.			
2	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.			
3	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, ayet ve surelerden meydana gelmiştir.			
4	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.			
5	Günlük hayatımda yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.			
6	Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.			
7	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.			
8	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.			
9	Allah'ı hatırladıkça içimde bir sıkıntı ve isyan uyanıyor.			
10	Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden korkmuyorum.			
11	Kur'an-ı Kerim'in, Allah'ın kelamı olup ayetlerinin tamamının gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.			
12	Orucumu aksatmadan tutarım.			
13	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye			

	sahibim.			
14	Ölüm korkusu çoğu zaman bütün benliğimi kuşatıyor ve içimi büyük bir sıkıntı kaplıyor.			
15	“ Merhamet etmeyene merhamet olunmaz” esasını dikkate alarak arkadaşlarımla iyi geçinmeye çalışıyorum.			
16	Ahret gününe ve öldükten sonra dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.			
17	Kur'an-ı Kerim'i düzenli olarak okuyamıyorum / dinleyemiyorum.			
18	Müslüman olmak için Kelime-i Şehadetini din görevlisinin önünde söylemek şarttır.			
19	Kur'an-ı okurken / dinlerken büyük bir huzur duymaktayım ve kendimi rahatlamış hissediyorum.			
20	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçmıyorum.			

EK-2: Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

Aşağıda bazı ifadeler verilmiştir. Verilen ifadeleri okuyarak ne ölçüde katıldığınızı sağ taraftaki kutucukları işaretleyerek belirtiniz. Lütfen verilen ifadeleri aklınıza ilk geldiği şekliyle işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Ailem beni destekler.				
2	Ailem beni sever				
3	Ailem bana saygı duyar.				
4	Ailem sağlıklı.				
5	Sevdiklerimle yan yanayım.				
6	Dostlarımla beraberim.				
7	Sevdiklerimle beraberim.				
8	Arkadaşlarımla beraber vakit geçiririm.				
9	Hayatı dilediğim gibi yaşarım.				
10	Hayatın tadını çıkartarak yaşarım.				
11	Hayatı doya doya yaşarım.				
12	Genellikle güler yüzlüyüm.				
13	Genellikle neşeliyim.				
14	İnsanlara karşı hoşgörülüyüm				
15	İnsanlara karşı sabırlıyım				

EK-3: Kişisel Bilgi Formu

1- Cinsiyetiniz:

Kız Erkek

2- Yaşınız :

3- Ailenizin gelir düzeyi

0- 1000 TL 1000-2500 TL
 2500-4000 TL 4000 TL ve üzeri

4- Anne eğitim düzeyi

Okuryazar İlkokul Ortaokul
 Lise Üniversite

5- Baba eğitim düzeyi

Okuryazar İlkokul Ortaokul
 Lise Üniversite

6- Annenizin tutumu

Otoriter Koruyucu Mükemmeliyetçi
 İlgisiz Demokratik

7- Babanızın tutumu

Otoriter Koruyucu Mükemmeliyetçi
 İlgisiz Demokratik

8- Herhangi bir dini grubun içinde yer alıyor musunuz?

Evet Hayır

9- Herhangi bir dini yayını düzenli olarak takip ediyor musunuz?

Evet Hayır

EK-4: Onay Yazısı

T.C.
ÇARŞAMBA KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 75011484-100-E.12702882
Konu: Yusuf ÖZTÜRK

10/12/2015

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlgi : Bulutoğlu Anadolu Lisesi Müdürlüğü 08/12/2015 tarih ve 952 sayılı yazısı.

İlgi yazı ile istenilen Bulutoğlu Anadolu Lisesi Müdür Yardımcısı Yusuf ÖZTÜRK Çorum Hitit Üniversitesi Felesefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Tezli Yüksek Lisans öğrencisi olup, Çorum Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanan "Ergenlerde Dindarlık ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu Tez konusunun gereği Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilçesimizde bulunan Orta öğretim okullarında tez konusuyla ilgili çalışma yapması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mustafa ÖZDEMİR
Müdür

OLUR
10.12.2015
Caner YILDIZ
Kaymakam

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Çarşamba/SAMSUN
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: carsamba55@meb.gov.tr

Güvenli Elektronik İmza
Aşlı ile Aynıdır.
10.12.2015
Yıldız YILMAZ
Ayrıntılı bilgi için: Y. YILMAZ Memur
Tel: (0 362) 833 16 16
Faks: (0 362) 833 35 75

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 3435-b63f-3517-8c12-e798 kodu ile teyit edilebilir.

